

KORT-HBO

een verkennend onderzoek

augustus 2001

Den Haag, augustus 2001

Auteurs: P. Gransbergen (smets+hover+), K. Visser (CINOP)

Dit onderzoek is uitgevoerd door smets+ hover+ in opdracht van het Ministerie van OCenW, directie Hoger Beroepsonderwijs te Zoetermeer.

smets+ hover+
Raamweg 17
2596 HL DEN HAAG
T: 070 3 450 520
F: 070 3 600 869
E: bureau@smetshover.nl
W : www.smetshover.nl

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
1.1 UITGANGSSITUATIE	1
1.2 OFFERTEVERZOEK	1
1.3 WERKWIJZE	2
1.3.1 <i>Kwantitatieve verkenning</i>	2
1.3.2 <i>Kwalitatieve verkenning</i>	3
1.3.3 <i>Verkenning beleidsopties</i>	3
1.4 LEESWIJZER	3
2. ALGEMENE VERKENNING	5
2.1 ERKEND KORT-HBO: TERREINAFBAKENING	5
2.2 BEELDVORMING	6
2.2.1 <i>Pleidooien ten gunste van kort-hbo</i>	6
2.2.2 <i>Kanttekeningen bij kort-hbo</i>	7
2.3 KWALITEIT VAN ERKENDE OPLEIDINGEN	8
2.3.1 <i>Resultaten doorlichtingen in het kader van de visitatie</i>	8
2.3.2 <i>Onderwijs verzorgd door aangewezen instellingen</i>	9
2.4 TOEKOMST HOGER ONDERWIJSBESTEL.....	9
2.4.1 <i>Behoefte aan hoger opgeleiden</i>	9
2.4.2 <i>Kwalificatiewinst: de Doorstroomagenda Beroepsonderwijs</i>	10
2.4.3 <i>Internationale ontwikkelingen: bachelor-master structuur</i>	10
2.4.4 <i>Flexibilisering van de vraag naar hbo</i>	10
3. KWANTITATIEF ONDERZOEK.....	11
3.1 VRAGENLIJST.....	11
3.2 RESPONSE	11
3.3 RESULTATEN.....	11
3.3.1 <i>Aantal opleidingen</i>	11
3.3.2 <i>Aangewezen dan wel bekostigde opleidingen</i>	12
3.3.3 <i>Studielast</i>	13
3.3.4 <i>Domeinen</i>	13
3.3.5 <i>Aantal deelnemers</i>	15
4. KWALITATIEF ONDERZOEK.....	17
4.1 SELECTIE VAN OPLEIDINGEN EN INSTELLINGEN	17
4.2 GESPREKSLEIDRAAD.....	18
4.3 DOMEINTYPERINGEN	19
4.3.1 <i>Accountancy/economie</i>	19
4.3.2 <i>Secretarieel</i>	21
4.3.3 <i>Communicatie/informatie</i>	23
4.3.4 <i>Hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening</i>	24
4.3.4.1 <i>Opleidingen toerisme</i>	25
4.3.4.2 <i>Opleiding Horeca</i>	26
4.3.5 <i>Informatica</i>	27
4.3.6 <i>Management en bestuur</i>	28
4.3.7 <i>Onderwijs</i>	29
4.3.8 <i>Taal en cultuur</i>	30
4.3.9 <i>Techniek en economie</i>	31
4.3.10 <i>Vervoer/logistiek</i>	32
4.4 ALGEMENE BEVINDINGEN	34
4.4.1 <i>Deelnemers</i>	34
4.4.2 <i>Kwaliteitszorg</i>	35
4.4.3 <i>Rendement</i>	35
4.4.4 <i>Positionering</i>	35
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	37

5.1	OVERWEGINGEN	37
5.1.1	<i>Opvattingen instellingen</i>	37
5.1.2	<i>Overwegingen vanuit de onderzoeksresultaten</i>	37
5.1.2.1	Omvang kort-hbo segment	38
5.1.1.2	Maatschappelijke betekenis	38
5.1.1.3	Onderwijskundige plaatsbepaling	39
5.2	BELEIDSOPTIES	40
5.2.1	<i>Inpassing binnen het WEB-domein</i>	40
5.2.2	<i>Buitenwettelijke regeling</i>	40
5.2.3	<i>Inpassing binnen het hoger onderwijsbestel</i>	41
5.2.3.1	Upgrading tot bachelorniveau	41
5.2.3.2	Vernieuwingen binnen het onderwijsbestel: flexibele programmering op deelnemersniveau	41
5.2.3.3	Vernieuwing van het onderwijsbestel: structurele flexibilisering	42
5.3.	AANBEVELINGEN	44
6.	BIJLAGEN	45
6.1	LIJST VAN AFKORTINGEN	45
6.2	TEKST BRIEF MINISTERIE VAN OCENW VAN 1 MAART 2001	47
6.3	TEKST BRIEF MINISTERIE VAN OCENW VAN 23 APRIL 2001	54
6.4	VRAGENLIJST	56
6.5	FORMULIEREN KWALITATIEF ONDERZOEK	63
6.6	LITERATUURLIJST	65

1. INLEIDING

1.1 *Uitgangssituatie*

In het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP) 2000 is vastgelegd dat de Minister van OCenW zal bezien wat de maatschappelijke positie is van het bestaande aanbod aan opleidingen kort-hbo, alvorens een besluit te nemen tot afbouw van die programma's als afzonderlijke opleidingen binnen het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Vertrekpunt hierbij is de in 1998 gemaakte afspraak met de Tweede Kamer ter gelegenheid van de behandeling van de wetwijziging van de WHW en de Wet op de Studiefinanciering naar aanleiding van het HOOP 1996, waarbij onder meer werd besloten tot de invoering van een normatieve studielast van 168 studiepunten voor initiële opleidingen.

Bij de definitieve besluitvorming over de positie van de korte opleidingen zijn de volgende beleidsuitgangspunten in belangrijke mate medebepalend:

- het principebesluit van de betrokken Europese staten om te komen tot een meer transparant geheel van hoger onderwijsvoorzieningen in internationale context (Bolognaverklaring over invoering van de bachelor-masterstructuur);
- de vaststelling dat voortzetting van de CROHO-registratie van de kort-hbo opleidingen conform hun huidige status op gespannen voet met dit besluit staat;
- de noodzaak tot verdergaande flexibilisering en variëteit in het hoger onderwijsaanbod gezien de toenemende heterogeniteit van de studerenden;
- de voorgenomen invoering van een systeem van accreditatie voor het hoger onderwijs.

1.2 *Offerteverzoek*

Om tot een zorgvuldige besluitvorming omtrent de toekomstige positie van de kort-hbo opleidingen in het toekomstig onderwijsbestel te komen, heeft de Minister van OCenW besloten om verkennend onderzoek te laten uitvoeren. Bureau Smets+ Hover+ is gevraagd om dit onderzoek te verrichten. De resultaten van dit verkennend onderzoek dienen daarbij een zodanig volledig en betrouwbaar beeld van het onderzoeksobject op te leveren dat verantwoorde beleidsopties kunnen worden gepresenteerd.

Het onderzoek richt zich op de categorie opleidingen met een geringere studielast dan 168 studiepunten, welke zijn opgenomen in het CROHO. Zoals bekend hebben de opleidingen waarop het onderzoek betrekking heeft - in afwachting van de eerder aangekondigde besluitvorming over het kort-hbo - op dit moment een overgangsrechtelijke status. Het betreft hier een totaal van 178 opleidingen, welk overzicht is samengesteld op basis van gegevens in het CROHO 2001-2002.

Van het onderzoek zijn uitgesloten:

- een aantal specifiek genoemde hbo-opleidingen ¹
- verkorte studietrajecten binnen opleidingen met een nominale studielast van 168 studiepunten, die als flexibele leerroute zijn ingericht voor bepaalde categorieën studenten.

In het offerteverzoek wordt de aandacht gevestigd op een aantal onderzoeksvragen.

De eerste betreft de *omvang* van het kort-hbo segment. Daarbij horen vragen als

- welke erkende kort-hbo opleidingen worden feitelijk aangeboden?
- hoe groot is de deelname aan deze opleidingen?
- hoe is de doelgroep samengesteld naar leeftijd, geslacht, nationaliteit en vooropleiding?

¹ Het betreft de opleidingen die in artikel 7.4 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek) zijn vermeld met een afwijkende studielast: de tweedegraads lerarenopleidingen verpleegkunde, de opleidingen van kader in de gezondheidszorg, de opleidingen tot verpleegkundige in de maatschappelijke gezondheidszorg en de opleidingen tot oefentherapeut-mensendieck, oefentherapie Cesar, mondhygiëne, orthoptist en podotherapie.

De tweede onderzoeksvraag betreft de *maatschappelijke behoefte* waarin de erkende kort-hbo opleidingen zouden kunnen voorzien. Hierbij spelen zowel belangen van de arbeidsmarkt als de deelnemer een rol. Vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt zijn de volgende vragen van belang:

- leidt het kort-hbo op voor specifieke functies op de arbeidsmarkt waarin niet wordt voorzien door hbo- of WEB-opleidingen? Zo ja, wat is dan het feitelijk niveau van de afgestudeerden?
- ontstaan er lacunes op de arbeidsmarkt als de bestaande kort-hbo opleidingen zouden verdwijnen en zo ja, hoe zijn deze lacunes te beoordelen in het licht van de overblijvende verwante hbo-opleidingen en verwante programma's uit de WEB-kwalificatiestructuur?

Vanuit de invalshoek van de deelnemers is de vraag van belang hoe hun keuzes worden beïnvloed door de eventuele afschaffing van het kort-hbo. Leidt deze afschaffing tot een verminderde deelname aan hoger beroepsonderwijs of vindt een verschuiving plaats van kort-hbo naar hbo?

De derde onderzoeksvraag betreft het *onderwijskundig profiel* van de kort-hbo opleidingen. Welke definitie hanteren de aanbieders van het niveau van de betreffende opleidingen en hoe wordt die omschrijving beargumenteerd? Is er sprake van verschillen wat betreft het inhoudelijke profiel van de opleiding (bijv. brede versus smalle programma's)?

De laatste onderzoeksvraag betreft de mogelijkheden die er zijn om tot een toekomstige *plaatsbepaling* van kort-hbo te komen. Welke mogelijkheden zijn er om gelet op de wenselijkheid van verdere flexibilisering en grotere transparantie in internationaal verband, de huidige kort-hbo opleidingen een plaats te geven binnen het reguliere hbo-bestel? Kunnen de kwalificaties en het civiel effect in een andere constellatie worden gerealiseerd, bijvoorbeeld door inpassing in het WEB-domein of als aanbod in de sfeer van het contractonderwijs met externe legitimering van het civiel effect?

1.3 Werkwijze

In overleg met de opdrachtgever is gekozen voor een werkwijze die uiteenvalt in drie onderdelen: een kwantitatieve verkenning, kwalitatief onderzoek en formulering van beredeneerde beleidsopties. Om bij de deelnemende instellingen aan het onderzoek op voorhand een zo groot mogelijk draagvlak te verwerven is hen de aanleiding, doelstelling en opzet van het onderzoek vooraf schriftelijk medegedeeld (zie Bijlage 6.2). Bovendien is als (extra) waarborg voor een zorgvuldig onderzoek een begeleidingscommissie ingesteld. Over de plaatsbepaling, taakomschrijving en samenstelling van deze begeleidingscommissie zijn de deelnemende instellingen eveneens schriftelijk geïnformeerd (zie Bijlage 6.3).

1.3.1 Kwantitatieve verkenning

Het eerste deel van het onderzoek bestaat uit een kwantitatieve verkenning naar de opleidingsbehoefte waarin kort-hbo opleidingen momenteel voorzien. Daarbij gaat het om ~~vragen~~ **vragen** als de opleiding daadwerkelijk conform de CROHO-registratie aangeboden of is er sprake van een afwijkende programmatische setting?

- maakt de hogeschool op dit moment (studiejaar 2000-2001) gebruik van de CROHO-licentie en/of is inmiddels (ook) de inschrijving voor het studiejaar 2001-2002 opengesteld?
- wat betreft de opleidingen verbonden aan aangewezen instellingen: hoeveel studenten volgen de onderscheiden programma's of hebben hieraan in het recente verleden deelgenomen (over het bekostigd hbo zijn deze gegevens reeds beschikbaar)?

Voor dit deel van het onderzoek is een gestructureerde vragenlijst ontworpen (zie Bijlage 6.4).

Deze is aan alle instellingen verstuurd die over CROHO-licenties voor kort-hbo opleidingen beschikken.

1.3.2 Kwalitatieve verkenning

Het tweede deel van het onderzoek valt uiteen in twee delen: een kwalitatieve verkenning naar het onderwijskundig profiel en een onderzoek naar de maatschappelijke plaatsbepaling van kort-hbo opleidingen.

Voor de verkenning naar het onderwijskundige profiel van kort-hbo opleidingen is ervoor gekozen om deze opleidingen naar niveau en inhoud te plaatsen in relatie tot verwante hbo-opleidingen en opleidingen binnen het WEB-domein. Daarvoor zijn gegevens nodig als studieduur, studieprogramma en onderwijskundige inrichting.

De verkenning naar de maatschappelijke positionering van de kort-hbo opleidingen is nodig om verantwoorde uitspraken te doen over de vraag welke bijdrage zij leveren zowel aan de opleidingsbehoefte van deelnemers als de rekruteringsbehoefte vanuit de arbeidsmarkt. Het belang van deze bijdrage kan op verschillende niveaus liggen: op het vlak van de instroom, doorstroom of uitstroom. Voor elk van deze niveaus is een aantal vragen relevant.

Instroom

- Trekt het kort-hbo deelnemers die op grond van verifieerbare motieven kiezen voor dit type opleidingen in plaats van regulier hbo of andere opleidingsvarianten? Denkbaar is dat kort-hbo opleidingen een nuttige ‘tussenschakel’ vormen voor deelnemers vanuit voortgezet onderwijs, voor wie regulier hbo te lang of te moeilijk is;
- Wijkt de deelnemerspopulatie kort-hbo in termen van leeftijd, vooropleiding of andere objectieve kenmerken af van regulier hbo? Denkbaar is dat kort-hbo opleidingen een soort van ‘tweede kansonderwijs’ vormen en/of bij uitstek geschikt zijn voor werkenden die willen upgraden, omdat dit type opleidingen combineerbaar is met werk.

Doorstroom

Bieden het stelsel van kwaliteitszorg en de externe kwaliteitsbewaking voldoende garanties voor het opleidingsniveau dat kort-hbo opleidingen nastreven?

Uitstroom

- Is er sprake van een specifiek arbeidsmarktsegment waarvoor kort-hbo opleidingen voorbereiden?
- Hoe effectief zijn kort-hbo opleidingen in het voorbereiden op deze toekomstige beroepen? Stemmen hun rendementsgegevens overeen met het bekostigde hbo of wijken deze daar van af?

Voor dit onderdeel van het onderzoek zijn semi-gestructureerde vraaggesprekken gevoerd met een aantal instituten, om tot juiste inschattingen te kunnen komen met betrekking tot het onderwijskundig en maatschappelijk profiel van de opleidingen die worden verzorgd.

1.3.3 Verkenning beleidsopties

De verkenning naar de beleidsopties vormt het laatste onderdeel van het onderzoek. Hierbij valt te denken aan verlenging van het curriculum tot 168 punten, inpassing in een bestaande opleiding, samenvoeging met andere verwante (korte) opleidingen zodat een geheel van 168 studiepunten ontstaat, beëindiging of voortzetting buiten het kader van de WHW.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport wordt verslag gedaan van de verdere uitwerking van de opzet en de resultaten van dit onderzoek. Daarbij is gekozen voor de volgende opbouw.

In paragraaf 2 vindt een algemene verkenning plaats naar de positie van het kort-hbo in het Nederlandse onderwijsbestel. Daarbij wordt gebruik gemaakt van literatuur en relevant onderzoeksmateriaal.

Het doel van deze verkenning is om te komen tot een duidelijke afbakening van het onderzoeksobject en om inzicht te geven in de manier waarop diverse betrokken partijen over kort-hbo denken.

Paragraaf 3 is geheel gewijd aan de opzet en de resultaten van het kwantitatief onderzoek dat bij de aanbieders van kort-hbo opleidingen is verricht. Aan de orde komen onder meer: de omvang van het kort-hbo segment in termen van operationeel opleidingsaanbod, het type aanbieders (aangewezen dan wel bekostigde instellingen), de studielast, de indeling van het opleidingsaanbod naar domeinen en het aantal deelnemers.

Paragraaf 4 bespreekt de opzet en de resultaten van het kwalitatief onderzoek. In deze paragraaf staan de maatschappelijke betekenis en de onderwijskundige plaatsbepaling van kort-hbo opleidingen centraal.

Het rapport wordt in paragraaf 5 afgerond met een aantal conclusies en beleidsaanbevelingen ten aanzien van te kiezen beleidsopties voor dit type onderwijs.

2. ALGEMENE VERKENNING

In dit hoofdstuk vindt een eerste verkenning plaats naar de positie van de erkende opleidingen kort-hbo binnen het Nederlandse onderwijsbestel. Hiervoor is het noodzakelijk om deze groep van opleidingen af te bakenen ten opzichte van ‘verkort hbo’ en niet erkend hoger onderwijs (paragraaf 2.1). Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 ingegaan op de beeldvorming rond kort-hbo. Voor- en tegenstanders van dit type onderwijs komen aan het woord. In paragraaf 2.3 wordt nagegaan wat bekend is over de kwaliteit van erkende kort-hbo opleidingen. Het hoofdstuk wordt besloten met een beschouwing over recente ontwikkelingen in het hoger onderwijsbestel en de relevantie hiervan voor de plaatsbepaling van de erkende opleidingen kort-hbo (paragraaf 2.4).

2.1 Erkend kort-hbo: terreinafbakening

Het onderzoek richt zich op de erkende opleidingen kort-hbo binnen het Nederlandse onderwijsbestel. Het betreft hierbij een categorie opleidingen waarvoor geldt dat de studielast geringer is dan 168 studiepunten en die zijn opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO)². Voor deze categorie van opleidingen geldt bovendien - in afwachting van de eerder aangekondigde besluitvorming over het kort-hbo - op dit moment een overgangsrechtelijke status. De hierboven omschreven categorie van erkende kort-hbo opleidingen valt uiteen in twee subcategorieën: opleidingen verbonden aan aangewezen (particuliere) en bekostigde instellingen. De opleidingen in het aangewezen domein zijn een betrekkelijk nieuw fenomeen; zij vallen in het algemeen pas enkele jaren onder de reikwijdte van het WHW. Gemakshalve wordt in het vervolg van dit rapport gesproken over aangewezen en bekostigde opleidingen.

Erkend kort-hbo versus verkort hbo

Ter voorkoming van misverstanden is het gewenst om een scherp onderscheid te maken tussen erkend kort-hbo en ‘verkort hbo’. In het laatste geval is sprake van hbo-opleidingen met de ‘normale’ nominale studielast van 168 studiepunten, die als flexibele leerroute zijn ingericht voor bepaalde categorieën studenten. Zo geldt voor deelnemers die een leerroute mbo-hbo volgen die verwant is verklaard, dat zij in aanmerking komen voor een substantiële vrijstelling van 42 studiepunten. Naar verwachting zou ruim 28% van de mbo-instroom in het hbo hiervan kunnen profiteren. Ook is momenteel een ontwikkeling gaande waarbij aan instromers binnen het hbo met (aanzienlijke) beroepservaring vrijstellingen worden verleend. Hierbij gaat het om de erkenning van eerder verworven competenties (EVC) op basis van een procedure van intake assessment. In beide gevallen (verwant mbo dan wel EVC’s) gaat het om verkorting van de leerroute voor bepaalde groepen deelnemers op grond van diploma’s of reeds elders verworven competenties. Op grond van onze omschrijving die de mogelijkheid tot verkort hbo op basis van welomschreven gronden beperkt tot bepaalde groepen deelnemers, is van verkort hbo geen sprake als instellingen volledige hbo-opleidingen (van 168 studiepunten) aanbieden waarvan de studieduur voor *alle* deelnemers door intensieve programmering³ lager is dan de gangbare vier jaar. In dat geval zou men kunnen spreken van ‘versneld hbo’.

Erkend kort-hbo versus niet erkend hoger onderwijs

Nu steeds vaker de roep weerklinkt om vergroting van het aantal hoger opgeleiden in Nederland is het van belang om te weten welke bijdrage naast het hbo en het erkende kort-hbo, de niet erkende opleidingen hieraan leveren. Deze vraag is gemakkelijker te stellen dan te beantwoorden. Het blijkt buitengewoon lastig te zijn om de omvang van dit segment van het niet erkende hoger onderwijs in kaart te brengen. Eerder onderzoek van het IVA⁴ en Bureau Economische Argumentatie van KPMG kreeg te maken met zeer lage respons waardoor de uitkomsten nauwelijks representatief te

² Van het onderzoek zijn uitgesloten de hbo-opleidingen met een afwijkende studielast genoemd op pagina 1.

³ Zie de beschouwing hierover in paragraaf 3.2.2.

⁴ De markt van beroeps- en functiegerichte opleidingen, april 2000.

noemen zijn. Bovendien gaven deze onderzoeken weinig inzicht in de duur en het niveau van het gevolgde hoger onderwijs.

Niet voor niets schrijft daarom De Grip in zijn oratie⁵: ‘het is opmerkelijk dat er in geen enkele statistiek van het CBS aandacht wordt besteed aan de mate waarin werkenden en niet-participerenden door het volgen van post-initiële scholing een hogere of andere opleidingsachtergrond weten te verwerven. In een analyse die ik heb verricht samen met Ank Jacobs hebben we laten zien dat deze informatie in principe uit de Enquête Beroepsbevolking kan worden gegenereerd (zie De Grip en Jacobs, 1999). Daarbij moesten we echter een aantal aannames maken, die bij een meer adequate verwerking van de antwoorden van de respondenten vermeden zouden kunnen worden. Uit onze analyse bleek overigens dat er in ons land jaarlijks maar liefst bijna 220.000 mensen door het volgen van een postinitiële opleiding een hogere of andere opleidingsachtergrond weten te verwerven. Het volgen van postinitiële scholing speelt vooral een belangrijke rol bij het verkrijgen van een kwalificatie op mbo-niveau. Circa 60% van deze scholing vindt plaats op mbo-niveau. Ook zijn er jaarlijks maar liefst 50.000 mensen die door het volgen van een postinitiële opleiding een hbo- of post-hbo-niveau verwerven. De Grip wijst hiernaar toe op de sluiert op waar het gaat om aantallen personen die enige vorm van hoger beroepsonderwijs volgen. Ook hier ontbreekt evenwel een aanduiding van duur en niveau.

2.2 Beeldvorming

Afgaand op de overigens beperkt aanwezige literatuur zijn er meer pleidooien tegen dan voor het kort-hbo gevoerd. Beide gezichtspunten laten we nu kort de revue passeren.

2.2.1 Pleidooien ten gunste van kort-hbo

De argumentatie ten gunste van kort-hbo komt er kort gezegd op neer dat dit type opleidingen bijdraagt tot een gedifferentieerder onderwijsbestel. Deze differentiatie is nodig, enerzijds om in te spelen op de heterogene vraag naar hoger onderwijs van de zijde der deelnemers en anderzijds om te voldoen aan de concrete behoeftes van de arbeidsmarkt. Bovendien is een dergelijke differentiatie ook al terug te vinden in de opbouw van onderwijssystemen in ons omringende landen.

Een heldere uitwerking van deze argumentatie is te vinden in het artikel *Kort-hbo binnen een gedifferentieerd en marktgericht hoger onderwijs*.⁶ Hieronder worden de hoofdlijnen weergegeven.

Deelnemers

Vanuit het perspectief van de deelnemer zou kort-hbo een welkome aanvulling kunnen vormen op het hbo omdat wordt voorzien in een ‘vangnetconstructie’ voor diegenen die om welke reden dan ook niet in staat zijn de vierjarige opleiding te voltooien. Studenten ontvangen een certificaat als bewijs dat zij een korte opleiding hebben gevolgd. Zo wordt voorkomen dat zij met lege handen komen te staan. Wanneer zij eenmaal in de beroepspraktijk werkzaam zijn, zouden zij in staat moeten worden gesteld via na- en bijscholing de aan het specifieke beroep gekoppelde kennis en vaardigheden te verwerven. Ook is denkbaar dat zij na verloop van tijd alsnog het nog resterende volledige hbo-programma voltooien.

Kennelijk doelen de auteurs hier op deelnemers die na het voltooien van havo/vwo of mbo direct hun studie vervolgen in het hbo. Ook voor andere deelnemers kan kort-hbo een wenkend perspectief vormen. In dat geval is te denken aan beroepsbeoefenaars van wie de kennis verworven tijdens hun initiële opleiding door de snelle ontwikkelingen in wetenschap en technologie verouderd is geraakt. Het volgen van een volledige hbo-opleiding is voor deze doelgroep vaak niet haalbaar, maar korte hbo-opleidingen kunnen wel degelijk aan hun behoefte tot bijscholing voldoen.

Arbeidsmarkt

Vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt zouden kort-hbo opleidingen geschikt kunnen zijn voor functies waarin afgestudeerden van de lange opleiding worden onderbenut en waarin abiturienten van mbo-opleidingen worden overbenut. Men kan zich daarbij afvragen om welk type functies het hierbij gaat. De auteurs verwijzen in dit verband naar ervaringen in het buitenland waarbij de ontwikkeling

⁵ Van tweedekansonderwijs naar een leven lang leren, sept. 2000

⁶ Bijdrage van L.C.J. Goedegebuure, e.a. in: Tijdschrift voor hoger onderwijs, jaargang 9, nr. 4, dec.1991.

van nieuwe werkgelegenheid om een ander onderwijsaanbod vraagt dan datgene wat door het bestaande middelbaar en hoger beroepsonderwijs wordt verzorgd.

Onderwijsstelsel

Een derde argument ten gunste van kort-hbo kan worden ontleend aan de opbouw van het Nederlandse onderwijsstelsel dat anders dan de ons omringende landen, onvoldoende ruimte zou bieden voor opleidingen tussen mbo en hbo. De vraag waar het daarbij om gaat, is of de bestaande variatiebreedte na de tweede fase voortgezet onderwijs voldoende is om tegemoet te komen aan een gewenste betere kwalificering van brede lagen van de bevolking. Recentelijk is door de commissie Boekhoud deze vraag impliciet ontkennend beantwoord in de Doorstroomagenda beroepsonderwijs. In zijn reactie op het OECD-rapport *Education at a Glance* schrijft de minister van OCenW aan de Tweede Kamer dat Nederland het potentieel voor kortere opleidingen in het hoger onderwijs onvoldoende benut. Om na te gaan of het Nederlandse onderwijsstelsel inderdaad qua variatiebreedte onderdoet voor buitenlandse onderwijsstelsels is strict genomen een inhoudelijke kwalitatieve vergelijking van opleidingen noodzakelijk. Een dergelijke vergelijking heeft evenwel niet plaatsgevonden. Wel kan worden beschikt over de door de Unesco ontwikkelde *International Standard for the Classification of Education (ISCED-1997)*. ISCED is overigens een louter descriptieve classificatiesystematiek om onderwijssystemen (statistisch) met elkaar te vergelijken. In de OECD-publicatie *Education at a Glance* krijgt het hoger onderwijs in Nederland een ISCED-5 toewijzing ('first stage of tertiary education') en de gehele tweede fase voortgezet onderwijs een ISCED-3 toewijzing. ('upper secondary education'). Dit suggereert dat er in het Nederlandse onderwijsstelsel niet of nauwelijks sprake zou zijn van onderwijs dat met ISCED-4 geduid zou kunnen worden, dat de enigszins gekunstelde benaming 'post-secondary non-tertiary' heeft meegekregen. Zulks is overigens omstreden omdat over de plaatsbepaling van (delen van) het Nederlandse mbo in de OECD-statistieken geen overeenstemming bestaat. Zonder hier verder in details van ISCED en haar toepassing te vervallen is bij een pleidooi voor meer differentiatie in hogere vormen van onderwijs (zeg na ISCED 3) de vraag van belang, of dan in de Nederlandse situatie wordt gedoeld op meer differentiatie binnen ISCED-5 (tertiair onderwijs) en/of op het mogelijkkerwijs 'vullen' van een ISCED-4 categorie.

2.2.2 Kanttekeningen bij kort-hbo

Bij het fenomeen kort-hbo zijn ook diverse kanttekeningen geplaatst⁷. Zo wordt betwijfeld of er op de arbeidsmarkt behoefte zou bestaan aan een specifieke groep kort-hbo afgestudeerden. Bovendien bestaat er de vrees voor ongewenste overlap en heilloze concurrentie tussen kort-hbo en mbo-opleidingen. Tenslotte wordt gesuggereerd dat met name aangewezen instellingen als aanbieders van kort-hbo, het met de kwaliteit niet zo nauw nemen. Hieronder wordt deze argumentatie op hoofdlijnen samengevat.

Arbeidsmarkt

Vooraf van de zijde van het bedrijfsleven is bezwaar aangetekend tegen de start van kort-hbo opleidingen. In 1991 nam de Raad van Centrale Ondernemersorganisaties het standpunt in dat gelet op het zeer gedifferentieerde aanbod in het Nederlandse onderwijs en afgaand op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, er geen enkele behoefte is aan korte opleidingen. Verdere opdelingen in het bestaande onderwijsaanbod voorzien niet in een reële behoefte en vertroebelen de transparantie op de (arbeids)markt.

Overlap en concurrentie

Een ongebreidelde groei van kort-hbo opleidingen wordt door tegenstanders afgewezen op grond van ongewenste overlap en heilloze concurrentie met mbo-lang en hbo. Vanuit het mbo is men bevreesd dat de groei van kort-hbo opleidingen leerlingen in de onderbouw van het havo die gezien hun capaciteiten beter zouden passen in het mbo, zou verleiden tot het volgen van de bovenbouw van het havo, met alle risico's van uitval en misinvesteringen van dien. In het verlengde

⁷ Zie ondermeer: *het Kort-hbo veroorzaakt een heilloze concurrentieslag* in: HBO-Journaal, maart 1991, M. Agerbeek of *Particuliere hogescholen persen zestig studieweken in een jaar* in: HBO-Journaal, sept. 1999, R. Voorwinden.

hiervan bestaat de vrees dat de belangstelling voor mbo-plus of post-mbo door de komst van kort-hbo zou wegebben.

Vanuit het bekostigde hbo bestaat de vrees dat kort-hbo een bedreiging vormt voor het waarborgen van de diepgang van het hbo-niveau en daarmee de voorbode vormt voor het ondermijnen van de onderwijskwaliteit.

Kwaliteit

Op de markt van het kort-hbo is een groot aantal aangewezen instellingen werkzaam. In afwijking van het bekostigde hbo bieden zij opleidingen aan 'zonder franje', waarbij bovendien de relatie tussen studielast en studieduur aanzienlijk afwijkt van hetgeen bij bekostigde hogescholen gangbaar is. Bij genoemde hogescholen lopen studielast en studieduur parallel: de studielast wordt uitgedrukt in studiepunten; dit zijn er 42 conform het aantal werkweken van een student. Bij aangewezen instellingen lopen deze twee uiteen: per studiejaar kan een hogere studielast dan 42 weken worden gerealiseerd door studenten intensief en langer dan de 42 werkweken te laten werken.

Tegenstanders van kort-hbo zetten vraagtekens bij dit soort constructies en zijn van oordeel dat dit ten koste van de kwaliteit van bedoelde opleidingen gaat.

2.3 Kwaliteit van erkende opleidingen

Over de kwaliteit van erkende kort-hbo opleidingen is relatief weinig bekend. Wel zijn er gegevens beschikbaar over een beperkt aantal bekostigde opleidingen dat een aantal jaren geleden is doorgelicht door visitatiecommissies in het kader van de externe kwaliteitsbewaking. Bovendien is door de Inspectie van het Onderwijs in 1999 onderzoek verricht naar de kwaliteitszorg van aangewezen instellingen⁸. Zowel de bevindingen van de visitatiecommissies als de Inspectie komen hieronder ter sprake.

2.3.1 Resultaten doorlichtingen in het kader van de visitatie

In totaal zijn vier recente⁹ visitatierapporten van bekostigde erkende kort-hbo opleidingen beschikbaar. Het betreft hierbij de volgende opleidingen:

- 'kort-hbo toerisme en recreatie'¹⁰;
- 'kort-bedrijfskundige informatica';
- 'opleidingen voor bedrijfskader'.

In de rapporten zijn de gebruikelijke beschouwingen te vinden omtrent inhoudelijk opleidingskader, curriculum, onderwijsleerproces, rendement, beleid en kwaliteitszorg. Een deel van de bevindingen is gezien het tijdstip van visitatie evenwel gedateerd. Om die reden beperken wij ons tot een beschouwing omtrent de invalshoeken die de commissies bij de doorlichting van de opleidingen hebben gehanteerd. Er komen dan opmerkelijke verschillen aan het licht.

De visitatiecommissie Toerisme & Recreatie en Vrijetijdskunde is van mening dat bij een opleiding die bijzonder en uniek is, het onjuist zou zijn om als maatstaf te hanteren 'hbo-niveau in vergelijking met de algemene hbo-standaard'. De commissie stelt als alternatief voor om na te gaan of de opleiding voorziet in het adequate niveau voor het arbeidsmarktsegment waarvoor zij opleidt. Gemeten aan dat criterium luidt haar oordeel positief. De opleiding is wel degelijk van hbo-niveau, maar leidt smaller en specifieker op, zodat minder tijd nodig is voor het te bereiken einddoel.

Lijnrecht hiertegenover staat de opvatting van de visitatiecommissie die de kort-hbo opleiding bedrijfsinformatica heeft doorgelicht. Zij is van mening dat expliciet moet worden uitgegaan van de normen die gelden voor een informatica-opleiding op hbo-niveau. Daarmee corresponderen bepaalde opvattingen over gewenste eindkwalificaties en de breedte en diepte van de onderwijsinhoud mede beredeneerd vanuit de loopbaanontwikkeling van afgestudeerden.

Tegen die achtergrond meent de commissie dat de korte opleiding wel een duidelijke visie heeft op het beroepsveld. Dit laatste is evenwel onvoldoende beredeneerd vanuit brede inzetbaarheid en

⁸ Kwaliteitszorg aangewezen instellingen: beleid en uitvoering van art. 1.18 WHW, inspectierapport, nr. 1999-2

⁹ In 1993 is door de inspectie Hoger Onderwijs onderzoek gepleegd naar de relatie tussen het kort-hbo en verwante opleidingen binnen het mbo. Gezien de grote veranderingen die sindsdien in de onderwijsprogramma's zijn opgetreden, wordt op de resultaten van dit onderzoek hier niet nader ingegaan.

¹⁰ *En route deux*, visitatierapport Toerisme & Recreatie en Vrijetijdskunde, HBO-Raad, 20 sept. 2000

ontwikkelingskansen van afgestudeerden op lange termijn. Het accent ligt te sterk op directe inzetbaarheid op een gespannen arbeidsmarkt en daarmee op te beperkte kwalificaties. Met de eindtermen ontwikkelt de kort-hbo'er geen kennis, vaardigheden en inzicht in de informatica in de volle breedte en met voldoende diepgang. Dit is wellicht te billijken, maar het mag niet zo zijn dat de uiteindelijke opleiding ook de status van een hbo-opleiding krijgt. Qua beeldvorming zowel naar studenten als werkveld is dit verwerpelijk.

Voor de visitatiecommissies die de kort-hbo opleidingen voor bedrijfskader hebben doorgelicht geldt dat zowel hun uitgangspunt van beoordeling als de uiteindelijke beoordeling van de opleidingen te vergelijken zijn met het oordeel van de visitatiecommissie bedrijfsinformatica.

2.3.2 Onderwijs verzorgd door aangewezen instellingen

Op verzoek van de minister van OCenW heeft de inspectie in het najaar van 1998 onderzoek gedaan naar de vraag of en hoe de aangewezen instellingen van hoger onderwijs uitvoering geven aan de wettelijke eisen (artikel 1.18 WHW) betreffende kwaliteitszorg. Daartoe heeft de inspectie een vragenlijst ontwikkeld, die naar de betrokken instellingen is verstuurd, waarbij is ingegaan op het beleid van de instellingen ten aanzien van kwaliteitszorg en de uitvoering ervan op het niveau van de opleidingen.

Artikel 1.18 WHW luidt:

Het instellingsbestuur van een in artikel 1.2, onder a, b en d, bedoelde instelling draagt er zorg voor dat, zoveel mogelijk in samenwerking met andere instellingen, wordt voorzien in een regelmatige beoordeling, mede door onafhankelijke deskundigen, van de kwaliteit van de werkzaamheden van de instelling. De beoordeling bij instellingen voor hoger onderwijs geschiedt mede aan de hand van het oordeel van studenten over de kwaliteit van het onderwijs van de instelling. Voor zover die beoordeling mede geschiedt door onafhankelijke deskundigen, zijn de uitkomsten daarvan openbaar.

In totaal zijn bij het onderzoek alle 50 instellingen die operationeel waren, betrokken.

De belangrijkste conclusies van het onderzoek waren:

- ontbreken van vastgelegde procedures voor de uitvoering van externe kwaliteitszorg bij 10 van de ondervraagde instellingen;
- ontbreken van elementen die in de wet worden genoemd bij 30 van de ondervraagde instellingen. Het betreft hierbij de beoordeling mede door onafhankelijke deskundigen, een regelmatige beoordeling, zoveel mogelijk in samenwerking met andere instellingen, mede aan de hand van het oordeel van studenten over de kwaliteit van het onderwijs en de openbaarheid van uitkomsten;
- ontbreken van een adequaat intern stelsel van kwaliteitszorg dat voldoet aan de wettelijke eisen bij meer dan de helft van de ondervraagde instellingen;
- ontbreken van duidelijke richtlijnen voor onafhankelijke deskundigen voor de beoordeling van de werkzaamheden bij ongeveer de helft van de ondervraagde instellingen.

Als reactie op het onderzoek is in samenwerking met de vereniging PAEPON, die de belangen van een aantal van deze instellingen behartigt, de basis gelegd voor een stelsel van kwaliteitszorg.

2.4 Toekomst hoger onderwijsbestel

2.4.1 Behoefte aan hoger opgeleiden

In het HOOP 2000 wordt, mede naar aanleiding van de SER-advisering ter zake, gewezen op de consequenties van komende tekorten op de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden. Een combinatie van hoge vervangingsvraag als gevolg van vergrijzing en hoge economische en werkgelegenheidsgroei leidt tot een snelle stijging van de vraag naar hoger afgestudeerden. Rond 2004 wordt een tekort van minstens 137.000 afgestudeerden binnen het hbo verwacht. Deze tekorten zullen in de daarop volgende jaren waarschijnlijk nog toenemen.

2.4.2 Kwalificatiewinst: de Doorstroomagenda Beroepsonderwijs

In aansluiting hierop benadrukt de Doorstroomagenda Beroepsonderwijs (maart 2001) de noodzaak om binnen de Nederlandse kenniseconomie het kennispeil van de gehele bevolking te verhogen in het licht van het dreigende tekort aan zowel hoger als middelbaar geschoolden. Dit legt met name druk op het initiële beroepsonderwijs en op de scholing en ‘upgrading’ van werkenden. Veel meer dan op het algemeen vormend onderwijs, omdat via de avo-hoger onderwijs route niet of nauwelijks winst is te boeken. Het merendeel – meer dan 90% - van de gediplomeerde schoolverlaters havo/vwo vervolgt de onderwijsloopbaan namelijk al in het hoger onderwijs.

Tegen die achtergrond pleit de Doorstroomagenda Beroepsonderwijs voor maatregelen die leiden tot een ononderbroken loopbaan van de deelnemers binnen de beroepsopleidingenkolom vmbo-mbo-hbo. Het sleutelwoord is hier kwalificatiewinst als de optelsom van een verbeterd intern rendement en een toegenomen doorstroom naar vervolgopleidingen.

Als één van de mogelijkheden wordt daarbij genoemd: een arbeids(markt)relevant ‘tussentijdse’ creëren in het hbo: postsecundaire/non-tertiaire opleidingen ontwikkelen samen met het secundair beroepsonderwijs.

2.4.3 Internationale ontwikkelingen: bachelor-master structuur

Met de ondertekening van de Bologna-verklaring in 1999 is op Europees niveau overeenstemming bereikt over de herstructurering van opleidingen aan universiteiten en hogescholen in een tweefasenmodel. Onderscheiden worden een eerste of undergraduate fase, die leidt tot een first degree en een tweede fase die leidt tot een mastersdegree. De afsluiting van beide fasen moet op een voor de landen vergelijkbaar niveau plaatsvinden, aan te duiden als een bachelor- en mastersniveau, vast te stellen door formele accreditering van de opleidingen.

Het uiteindelijke doel daarbij is om te komen tot internationale vergelijkbaarheid van eindniveaus en daarmee van diploma's en titels. De implicatie van dit streven is dan wel dat eigen (afwijkende) nationale diploma's op den duur zouden komen te vervallen.

De nieuwe bachelor-master structuur voorziet derhalve in internationaal erkende niveau-aanduidingen binnen de Europese landen. Op voorhand valt evenwel niet aan te geven met welke studielast een toekomstig bachelorniveau correspondeert.

Evenmin is duidelijk of het bachelorniveau zal leiden tot homogeniteit of heterogeniteit van bestaande hbo-opleidingen in termen van studielast. In het eerste geval zou voor alle opleidingen in de bachelorsfase de studielast uniform zijn (bijv. 168 studiepunten), terwijl in het laatste geval de studielast afhankelijk van de opleiding zou kunnen variëren van 126 tot 168 studiepunten (of wellicht nog meer).

2.4.4 Flexibilisering van de vraag naar hbo

Een alternatief voor verruiming van het onderwijsaanbod door het scheppen van nieuwe postsecundaire/non-tertiaire voorzieningen, vormt flexibilisering op persoonsniveau. Een tendens die zich nu al duidelijk aftekent is dat deelnemers in de toekomst zullen kiezen voor routes waarbij leren en werken elkaar afwisselen. In dit patroon starten deelnemers met het volgen van een hbo-opleiding, maar zullen zij deze soms slechts voor een deel afronden. Bij het verlaten van de opleiding krijgen zij wel de certificaten waarop zij op grond van hun studieresultaten recht hebben. Eenmaal aan het werk krijgen zij de gelegenheid hun beroepscompetenties nader te ontwikkelen. Door deze ervaring verrijkt kunnen zij zich na verloop van tijd opnieuw aanmelden bij een hbo-opleiding. In een assessmentprocedure wordt dan hun portfolio beoordeeld bestaande uit eerder behaalde certificaten en elders verworven competenties (EVC). De uitslag van het assessment is dan bepalend voor het resterende maatwerktraject (verkort hbo) dat nodig is om het uiteindelijke definitieve hbo-diploma of het toekomstige bachelordiploma te behalen.

3. KWANTITATIEF ONDERZOEK

3.1 Vragenlijst

Eind maart is in het kader van het onderzoek een vragenlijst verstuurd aan alle instituten die beschikken over licenties met erkende kort-hbo opleidingen. De vragenlijst die uit twee delen bestaat, is als bijlage bij dit rapport gevoegd (par. 6.4).

In het eerste deel wordt gevraagd naar gegevens van het instituut. Naast enkele administratieve data betreft dit in de eerste plaats de beschikbaarheid van gegevens over de deelnemers en de bereidheid deze in het kader van het onderzoek ter beschikking te stellen. Voor deze vraagstelling is gekozen om de deelnemerspopulatie van erkende instellingen te kunnen vergelijken met de deelnemers aan regulier hbo-onderwijs. In het verlengde hiervan is gevraagd naar vormen van kwaliteitsbewaking benut door het instituut, zowel intern als extern. Deze vraagstelling is vooral opgenomen om na te gaan of de kwaliteitsbewaking bij erkende niet-bekostigde instellingen voldoende systematisch vorm heeft gekregen.

In het tweede deel wordt gevraagd naar de gegevens per opleiding. Een belangrijk aandachtspunt is hier uiteraard de deelnemersaantallen. Gevraagd is om deze van de drie afgelopen studie jaren te verstrekken. In het verlengde hiervan is van belang de onderwijskundige inrichting van de opleidingen. Om die reden is gevraagd naar de beschikbaarheid van leerplan, studiegids en examenreglement voor het onderzoek en naar specifieke toelatingseisen die voor het volgen van de opleiding worden gesteld. Ter afronding van het tweede deel is gevraagd naar toekomstplannen voor de opleiding: voor het komende jaar en de toekomst.

3.2 Response

De response op de vraagstelling is buitengewoon goed geweest. Uiteindelijk zijn de vragenlijsten door alle instituten ingevuld en retour gezonden. Op enkele punten bleek een zekere terughoudendheid:

- het beschikbaar stellen van deelnemersgegevens in verband met de privacy van betrokkenen;
- het verstrekken van gegevens omtrent toekomstplannen. Dit gold zeker voor opleidingen die momenteel niet worden aangeboden. De instituten blijken er behoefte aan te hebben op dit punt een slag om de arm te houden.

3.3 Resultaten

3.3.1 Aantal opleidingen

Bij de verwerking van de resultaten van de kwantitatieve verkenning is het onderscheid gemaakt tussen operationele en niet-operationele opleidingen. Voor de eerste groep geldt dat in het cursusjaar 2000-2001 er cursisten zijn die uitsluitend¹¹ deze opleiding volgen en dat bovendien de opleiding het komende jaar niet wordt gestaakt. Bij de tweede groep ontbreken derhalve cursisten in het lopende cursusjaar; het is evenwel mogelijk dat de opleiding het komende jaar wel weer wordt aangeboden. Vergelijken we het totaal aantal operationele opleidingen met het oorspronkelijke aantal verstrekte licenties dan ontstaat het volgende beeld.

Tabel 1 Operationele kort-hbo opleidingen per Croho-onderdeel vergeleken met de licenties

Opleiding	Licenties		Operationeel	
	Aantal	In %	Aantal	in %
Economie en recht	140	78.7	34	75.6
Gedrag/maatschappij	6	3.4	0	0.0
Gezondheidszorg	7	3.9	1	2.2
Onderwijs	8	4.5	1	2.2
Taal en Cultuur	12	6.7	4	8.9
Techniek	5	2.8	5	11.1
Totaal	178	100.0	45	100.0

¹¹ Deze toevoeging sluit kort-hbo opleidingen die een onderdeel vormen van een volledige hbo-opleiding uit. Dit is onder meer het geval bij 4 opleidingen verzorgd door HBO-Nederland.

Uit deze tabel blijkt dat slechts 26% van de opleidingen waarvoor een licentie is verstrekt, operationeel is. De mate van ‘onderbenutting’ per Croho-onderdeel loopt ongeveer gelijk.

Er zijn verschillende redenen waarom de opleidingen niet operationeel zijn. In de eerste plaats is het denkbaar dat licenties wel zijn verkregen, maar niet benut. Voor aangewezen instellingen geldt immers niet de verplichting dat verkregen licenties ook daadwerkelijk worden benut. Een tweede mogelijkheid is dat in het verleden gestarte opleidingen na verloop van tijd zijn gestaakt. Bij navraag bij de instellingen is gebleken dat de belangrijkste reden is dat opleidingen nooit zijn gestart. Bovendien is het mogelijk om bovenstaand beeld nog enigszins te verfijnen door te kijken naar de samenstelling van de groep opleidingen die als niet-operationeel is bestempeld. Zullen deze opleidingen alsnog het komend cursusjaar worden gestart dan wel definitief beëindigd?

Tabel 2 Voortzetting niet-operationele kort-hbo opleidingen

Opleidingen niet-operationeel	Vermoedelijk definitief beëindigd	Vermoedelijk niet aangeboden 2001-2002	Onzeker
133	47	65	21

3.3.2 Aangewezen dan wel bekostigde opleidingen

Bij de start van het onderzoek bleek dat vooral aangewezen instellingen beschikten over een licentie om kort-hbo opleidingen aan te bieden. Uit de kwantitatieve verkenning blijkt dat zij van dit recht relatief minder gebruik hebben gemaakt dan de bekostigde hogescholen, zodat de verhouding tussen beide enigszins is rechtgetrokken, zoals tabel 3 laat zien.

Tabel 3 Kort-hbo: aantal aanbieders

Aanbieders	Met licentie		Operationeel	
	Aantal	In %	Aantal	In %
Aangewezen	28	80.0	18	75.0
Bekostigd	7	20.0	6	25.0
Totaal	35	100.0	24	100.0

Uit onderstaand overzicht blijkt tevens dat tien aangewezen instellingen en één bekostigde instelling hun licenties voor het verzorgen van kort-hbo opleidingen niet hebben benut.

Tabel 4 Kort-hbo: opleidingsinstellingen waarvan opleidingen niet operationeel zijn

Aanbieders	Aangewezen	Bekostigd
Academie Commercieel Onderwijs	X	
Hanzehogeschool Groningen		X
HBO Nederland	X	
Hogere Opleidingen Bandoera	X	
Hogeschool GEO	X	
Hogeschool ISBW	X	
Hogeschool Marcus Verbeek	X	
Hogeschool Praehep	X	
Hogeschool Thorbecke	X	
Ref. Leergangen De Driestar	X	
Stichting Hoger Onderwijs NOVI	X	

Op basis van het onderzoek is het mogelijk om aan te geven hoe het operationeel opleidingsaanbod zich verhoudt tot het aantal verstrekte licenties. Ook hier zien we dat het belang van het bekostigde deel toeneemt.

Tabel 5 Kort-hbo: aangewezen versus bekostigde opleidingen

Opleiding	Licenties		Operationeel	
	Aantal	In %	Aantal	In %
Aangewezen	170	95.5	39	86.7
Bekostigd	8	4.5	6	13.3
Totaal	178	100.0	45	100.0

Uit deze cijfers blijkt dat het aandeel van de bekostigde opleidingen binnen het totale opleidingsaanbod beperkt is (minder dan 15%). Het marktaandeel van de bekostigde instellingen is evenwel veel groter dan het relatief beperkte opleidingsaanbod doet vermoeden. Om dit te illustreren zijn de deelnemersaantallen van beide vormen van opleidingen voor het cursusjaar 2000-2001 met elkaar vergeleken.

Tabel 6 Kort-hbo: marktaandeel aangewezen versus bekostigde opleidingen

Opleiding	Deelnemers abs.	Deelnemers in %
Aangewezen	4738	53.4
Bekostigd	4137	46.6
Totaal	8875	100.0

3.3.3 Studielast

Bij de start van het onderzoek bleek sprake van een behoorlijke spreiding in studielast voor de opleidingen met een licentie. Voor het merendeel van de opleidingen gold evenwel dat de studielast minimaal 84 studiepunten bedroeg (ruim 75%).

Ten aanzien van de opleidingen die nu nog operationeel zijn ligt de studielast hoger. Ruim 90% daarvan heeft een studielast van 84 studiepunten of meer.

Tabel 7 Kort-hbo opleidingen naar studielast

Studielast	Licenties		Operationeel	
	Aantal	In %	Aantal	In %
< 10	1	0.6	0	0.0
42	27	15.2	2	4.4
>42<84	13	7.3	1	2.2
84	93	52.2	26	57.8
>84<126	31	17.4	12	26.7
126	13	7.3	4	8.9
Totaal	178	100.0	45	100.0

3.3.4 Domeinen

Het totale opleidingsaanbod kort-hbo kan worden gesplitst in CROHO-onderdelen, zoals eerder in deze paragraaf is gedaan. Aan deze indeling zijn evenwel verschillende nadelen verbonden.

In de eerste plaats is gebleken (zie tabel 1 in paragraaf 3.1) dat ongeveer 75% van het totale opleidingsaanbod tot de CROHO-onderdelen 'Economie en recht' behoort. Achter deze verzamelnaam gaat een grote variëteit van opleidingen schuil. Om recht te doen aan deze verscheidenheid lijkt het daarom verstandig om te zoeken naar een indeling op een lager aggregatieniveau. Een soortgelijk probleem geldt voor de opleidingen binnen het onderdeel 'Techniek', ook al is het aantal opleidingen daar beduidend kleiner.

In de tweede plaats geldt voor een aantal opleidingen dat de feitelijke inhoud niet overeenstemt met het onderdeel waarin zij zijn ingedeeld. Dit geldt voor de opleiding medisch management waarbij het secretariële gehalte sterker is dan de gezondheidscomponent. Dit geldt ook voor de opleidingen bedrijfskader die nu zijn ingedeeld bij het onderdeel Techniek, maar bij nadere beschouwing een mengvorm vormen van techniek en economie.

Om die redenen stellen wij voor om een nieuwe indeling van het opleidingsaanbod in domeinen te hanteren. Dit leidt dan tot het volgende resultaat.

Tabel 8 Overzicht operationele kort-hbo opleidingen naar domeinen

Domein	Opleidingen		
Accountancy/economie	account management	hbo-vastgoed	marketing en sales
	bank en verzekeren	hoger management	marketing management
	bedrijfskunde	makelaardij o.g	marketing management
	bedrijfsleer	marketing & communic.	marketing management
	financieel management	marketing en PR	marketing management
Secretarieel	hogere kaderopleiding	office management	medisch management
	internat. secretariaat		
Communicatie/informatie	communicatiemanagement	marketing communicatie	management docum.
	communicatiemanagement		en informatievoorziening
Hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening (FD)	kort-hbo hotelmanagement	kort-hbo toerisme en recreatie	toerisme en recreatie
	kort-hbo toeristisch management	reisbureaumanagement	toeristisch management
	hoger toeristisch en recreatief onderwijs		
Informatica	kort bedrijfskundige informatica	kort- hbo informatica	
Management en bestuur	management van ondernemerschap	mode en management	
	opleiding voor economie recht en management	music-management	sportmanagement
Onderwijs	leraar godsdienst 2e graads		
Taal en cultuur	kort-hbo vertaler Engels	opleiding tot vertaler of tolk/vertaler	opleiding tot vertaler Spaans
	opleiding tolk/vertaler		
Techniek en economie	opleiding bedrijfskader	opleiding bedrijfskader	
Vervoer/logistiek	opleiding tot verkeersvlieger	kort-hbo logistiek	

Tabel 9 Overzicht aantal operationele opleidingen kort-hbo naar domeinen

Opleiding	Operationeel	
	Aantal	in %
Accountancy/economie	15	33.3
Secretarieel	3	6.7
Communicatie/informatie	4	8.9
Hotel/toerisme/FD	7	15.7
Informatica	2	4.4
Management en bestuur	5	11.2
Onderwijs	1	2.1
Taal en cultuur	4	8.9
Techniek en economie	2	4.4
Vervoer/logistiek	2	4.4
Totaal	45	100.0

3.3.5 Aantal deelnemers

Nu de domeinindeling is vastgesteld, is het van belang om na te gaan hoe het totale deelnemersbestand is verdeeld over de diverse domeinen. De desbetreffende gegevens zijn opgenomen in tabel 10.

Uit deze data blijkt dat er vier domeinen zijn die elk meer dan 1000 deelnemers trekken ('Accountancy/economie', 'Hotel/toerisme/FD', 'Taal/cultuur en Techniek/economie') en drie domeinen ('Secretarieel', 'Informatica', 'Management en Bestuur') met een deelnemersbestand tussen 500 en 1000. De vijf overblijvende domeinen 'Communicatie/informatie', 'Onderwijs' en 'Vervoer/logistiek' trekken elk minder dan 250 deelnemers.

Op basis van het kwantitatieve onderzoek is het eveneens mogelijk om binnen het deelnemersbestand een onderscheid te maken tussen cursisten die voltijd- dan wel deeltijdopleidingen volgen. Een zeer aanzienlijk gedeelte van de deelnemers (37%) volgt deeltijdopleidingen¹². Om die reden maakt deze groep ook geen aanspraak op studiefinanciering. Het percentage deeltijdstudenten is vooral hoog in de domeinen 'Informatica', 'Onderwijs', 'Taal/cultuur' en 'Techniek/economie'.

Tabel 10 Operationeel opleidingsaanbod kort-hbo naar opleidingen, domeinen en deelnemers (voltijd en deeltijd)

Opleidingsdomein	Opleidingen	Tot. aantal deelnemers	Deelnemers voltijd	Deelnemers deeltijd
Accountancy/economie	15	1144	1134	10
Secretarieel	3	733	658	75
Communicatie/informatie	4	202	127	75
Hotel/toerisme/FD	7	1387	1237	150
Informatica	2	806	556	250
Management en bestuur	5	561	561	?
Onderwijs	1	72	0	72
Taal en cultuur	4	1220		1220
Techniek en economie	2	2647	1195	1452
Vervoer/logistiek	2	103	103	0
Totaal	45	8875	5571	3304

¹² Voor het hbo geldt de volgende verdeling tussen opleidingsvormen in 1999: voltijd (81%), deeltijd (17%) en duaal (2%). Deze gegevens zijn ontleend aan *Het hbo ontcijferd, 2000*.

4. KWALITATIEF ONDERZOEK

4.1 Selectie van opleidingen en instellingen

Voor het kwalitatieve deel van het onderzoek zijn vraaggesprekken met instellingen op locatie gevoerd. Bij de keuze van te bezoeken instellingen heeft in de eerste plaats de omvang van het deelnemersbestand een rol gespeeld. De uiteindelijke selectie van instellingen dekt bijna 90% van de deelnemers. Het tweede keuzecriterium was een goede spreiding over de opleidingsdomeinen. Met het bezoek aan de instellingen zijn deze op één na bestreken. Het laatste keuzecriterium betrof een evenwichtige spreiding over bekostigde en aangewezen instellingen. In de definitieve selectie komen evenwel de bekostigde instellingen meer dan evenredig voor. Dit komt omdat zij relatief veel deelnemers trekken (vgl. het eerste keuzecriterium).

De resultaten van de selectie naar aantal deelnemers en domeinen zijn hieronder opgenomen.

Tabel 11 Selectie naar aantal deelnemers en domeinen

Opleidingsdomein	Tot. aantal deelnemers	Aantal deelnemers bij bezochte instellingen	% dekking deelnemers
Accountancy/economie	1144	738	64.5
Secretarieel	733	700	95.5
Communicatie/informatie	202	0	0.0
Hotel/toerisme/FD	1387	1139	82.1
Informatica	806	806	100.0
Management en bestuur	561	561	100.0
Onderwijs	72	72	100.0
Taal en cultuur	1220	1135	93.0
Techniek en economie	2647	2647	100.0
Vervoer/logistiek	103	103	100
Totaal	8875	7901	89.0

Met de hierboven genoemde keuzecriteria lag de keuze van de te bezoeken instellingen grotendeels vast. Een overzicht hiervan is hieronder opgenomen.

Tabel 12 Selectie naar instituten

Instellingen met operationele opleidingen		
	Bekostigd	Aangewezen
<i>Bezocht</i>	Fontys Hogeschool Eindhoven; Hogeschool Utrecht; Hogeschool Zuyd; Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer; Saxion Hogeschool IJsseland	Fontys bedrijfshogeschool; Hogeschool LOI; Hogeschool Notenboom; Hogeschool Schoevers; Hogeschool West Nederland voor Tolken en Vertalers; ITV Hogeschool voor Tolken-vertalers; Nationale Luchtvaart School; Stichting Ref. Leergangen; TMO Hogeschool voor Modemanagement
<i>Niet bezocht</i>	Fontys Hogeschool Venlo	Hogeschool DOC Hogeschool Hanzesteden Hogeschool HMDI Hogeschool TIO Hogeschool Wittenborg Inter College Business School KBK Hogeschool New School for Information Services Stichting Hoger Onderwijs voor Tolken en Vertalers

Uit dit overzicht blijkt dat uiteindelijk een bezoek is gebracht aan 14 instellingen op een totaal van 24 (58%). Van de 6 bekostigde instellingen met operationele opleidingen zijn er 5 bezocht (83%) en van de 18 aangewezen instellingen, zijn er 9 bezocht (50%).

Om toch een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen is aan de niet-bezochte instellingen die operationele kort-hbo opleidingen verzorgen, gevraagd om onderwijskundige gegevens over deze opleidingen schriftelijk te verstrekken.¹³ Aan dit verzoek is door alle opleidingen, op twee na, voldaan.

4.2 **Gespreksleidraad**

Tijdens de bezoeken is een vaste gespreksleidraad gehanteerd om de vergelijkbaarheid van de resultaten te waarborgen. De daarbij behorende formulieren zijn in paragraaf 6.5 opgenomen. Na een introductie waarbij de rol van het interview binnen het kader van het onderzoek is geschetst, is een drietal punten aan de orde gesteld. In de eerste plaats is aandacht besteed aan relevante kenmerken van de instellingen die kort-hbo opleidingen verzorgen. Het betreft hierbij het instituutprofiel, deelnemersprofiel en kwaliteitszorg. In onderstaande tabel is een en ander nader uitgewerkt.

Tabel 13 Kenmerken van instellingen

Relevante kenmerken instituut		
<i>Instituutprofiel</i>	<i>Deelnemersprofiel</i>	<i>Kwaliteitszorg</i>
<ul style="list-style-type: none"> • deelnemersaantallen en opleidingen/opleidingstypen naar niveau (gehele instituut); • pakket aan erkende opleidingen (hbo lang/kort; BVE; avo); • relatieve belang van erkende opleidingen. 	<ul style="list-style-type: none"> • beschikbaarheid cijfermatige overzichten; • deelnemerskenmerken: leeftijd, sekse, etnische achtergrond, vooropleiding; • werksetting, incl. relevantie voor opleiding; • motieven opleidingskeuze. 	<ul style="list-style-type: none"> • aanwezigheid systeem van kwaliteitszorg, typering; • procedures van uitvoering externe kwaliteitszorg (conform 1.18 WHW); • richtlijnen ten behoeve van onafhankelijke deskundigen; • betrokkenheid werkveld bij curriculumbevestiging; • betrokkenheid werkveld bij examinering; landelijke examens of instituutsexamens.

In de tweede plaats is gevraagd naar de maatschappelijke relevantie en het onderwijskundig profiel van de opleidingen, zoals aangegeven in onderstaande tabel.

Tabel 14 Kenmerken van opleidingen

Relevante kenmerken opleidingen	
<i>Maatschappelijke relevantie</i>	<i>Onderwijskundig profiel</i>
<ul style="list-style-type: none"> • relatie opleiding en arbeidsmarktsector/ beroepengroep; • opleidingsbehoefte: kwantitatief en kwalitatief; • naastliggende opleidingen (hbo- en BVE-veld). 	<ul style="list-style-type: none"> • toelating en vooropleidingseisen; • zwaarte van de opleiding (gemeten naar studiepunten) versus de opleidingsduur; • aantal studieonderdelen en zwaarte daarvan (studiepuntenoverzicht) • indeling opleidingsduur naar contacttijd, zelfstudie, praktijkopdrachten tijdens werk; • examinering; wijze van examinering en resultaten; • resultaten: rendement, gemiddelde studieduur, voortijdige uitval, effecten van opleiding voor deelnemers ('outcomes').

Tenslotte zijn de beleidsopties voor de toekomst van kort-hbo opleidingen besproken in termen van knelpunten en wenselijkheden.

¹³ In concreto is gevraagd naar een studiegids, leerplan en examenreglement per opleiding.

4.3 Domeintyperingen

In deze paragraaf typeren we beknopt elk van de tien domeinen. Naast een tabellarische presentatie van de aangewezen (A) of bekostigde (B) opleidingen welke momenteel operationeel zijn, komen de volgende kwalitatieve aandachtspunten naar voren:

- het domeinbereik;
- een algemeen inhoudelijke typering van het geheel van opleidingen binnen het domein; niet elke opleiding wordt daartoe afzonderlijk beschreven;
- de relatie met de arbeidsmarkt en de beroepspraktijk waarvoor wordt opgeleid;
- de relatie met opleidingen in de BVE-sector;
- de relatie met 'reguliere' hbo-programma's.

In paragraaf 4.4 komen meer kwalitatieve, domeinoverstijgende analyseresultaten en bevindingen aan de orde.

4.3.1 Accountancy/economie

Het overzicht van kort-hbo opleidingen behorend tot dit domein, is hieronder opgenomen.

Tabel 15 Overzicht geanalyseerde opleidingen accountancy/economie

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
<i>Algemeen</i>				
bedrijfskunde	126	Hogeschool Wittenborg	A	15
hoger management	126	Intercollege Business School	A	41
bedrijfsleer	42	Hogeschool Hanzesteden	A	26
<i>Marketing/commercieel</i>				
account management	84	Hogeschool Schoevers	A	500
marketing & communicatie	101	Hogeschool Notenboom	A	63
marketing management	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	132
marketing management	84	Hogeschool Schoevers	A	150
marketing management	84	Hogeschool DOC	A	18
<i>Financieel</i>				
bank en verzekeren	84	Hogeschool Wittenborg	A	17
financieel management	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	25
<i>Makelaardij</i>				
hbo vastgoed	84	Hogeschool DOC	A	35
makelaardij og.	84	Hogeschool Wittenborg	A	28
Totaal				1050

Vanwege het ontbreken van opgevraagde gegevens is een drietal opleidingen niet geanalyseerd.

Tabel 16 Overzicht niet geanalyseerde opleidingen accountancy/economie

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
marketing en public relations	84	KBK Hogeschool	A	49
marketing en sales	84	KBK Hogeschool	A	29
marketing management	42	KBK Hogeschool	A	16
Totaal				94

Domeinbereik

Het domein 'Accountancy/ economie' valt uiteen in vier rubrieken:

- algemeen (wellicht ook te plaatsen binnen het domein 'management en bestuur'; par.4.3.6);
- commerciële marketingopleidingen;
- financieel gerichte opleidingen;
- opleidingen gericht op de makelaardij.

De op het subdomein 'marketing' gerichte opleidingen worden door ruim 80% van het deelnemersaantal binnen dit domein gevolgd.

Typering opleidingen

Binnen de rubriek 'Algemeen' vallen drie voltijdopleidingen. Twee daarvan hebben een opleidingsduur van 2,5 jaar, waarbij de studiebelasting 126 studiepunten bedraagt. De praktijkcomponent binnen deze opleidingen is (ruim) een half jaar. De derde opleiding kenmerkt zich door een studiebelasting van 42 studiepunten. De praktijkcomponent beperkt zich daar tot 3 maanden. De opleidingen 'bedrijfskunde' en 'hoger management' richten zich op carrières voor één of meer van de volgende beroepen: logistiek manager, exportmanager, marketingmanager, accountmanager of projectmanager. De hoofdonderdelen die onderwezen worden zijn: bedrijfskundige en economische vakken, communicatieve vaardigheden waaronder Engels, projecten, en een stagecomponent dan wel afstudeeropdracht betreffende een specialisme naar keuze. De opleiding 'bedrijfsleer' kent vijf leergebieden elk bestaande uit 13 studiepunten. Het diploma wordt behaald indien drie leergebieden en de praktijkcomponent met succes worden afgesloten. Binnen deze rubriek wordt veelvuldig gebruik gemaakt van externe examens: NIMA (marketing), NEMAS (financiële marketing), Cambridge Engels en Eslog (logistiek) worden onder meer genoemd.

De tweede rubriek 'Marketing/commercieel' wordt gevormd door marketingopleidingen die alle in voltijdverband worden aangeboden, terwijl één opleiding tevens in deeltijd wordt verzorgd. Het merendeel van de deelnemers komt rechtstreeks van het voortgezet onderwijs en is van het vrouwelijk geslacht. Eén van de opleidingen uit deze rubriek richt zich specifiek op het managen van beurzen en evenementen; 60% van de deelnemers komt hier van het mbo. Voor alle opleidingen op één na, geldt een studiebelasting van 84 studiepunten. De 20-25 lesuren per week worden besteed aan communicatieve vaardigheden (incl. een moderne vreemde taal), informatiekunde, management en organisatie, marketing, economie en bedrijfskunde. De beroepsvorming via een stagecomponent duurt 10 weken tot een half jaar (per opleidingsaanbieder verschillend). Examinering voor onderdelen is mogelijk via externe examens (b.v. NIMA).

De derde rubriek 'Financieel' bevat een tweetal opleidingen. De opleiding 'financieel management' wordt in voltijd en deeltijd aangeboden. Circa 50% van de deelnemers heeft een mbo-vooropleiding genoten. Er is een tendens om deze opleiding minder als tweedekansonderwijs te (gaan) zien. De opleiding 'bank en verzekeringen' wordt in voltijd aangeboden en richt zich op het opleiden van personeel in de assurantieadviesbranche, voor hypotheekadviescentra en dergelijke. Beide opleidingen duren 2-2,5 jaar (84 studiepunten). De praktijkcomponent beslaat (tenminste) een half jaar. De vakgebieden die worden aangeboden zijn onder meer: communicatieve vaardigheden, informatiekunde, marketing en organisatie, statistiek en belastingrecht. De opleiding 'financieel management' legt daarnaast het accent op bedrijfseconomie, -administratie en calculatie, terwijl de opleiding 'bank en verzekeren' het accent legt op vakken en thema's die met verzekeren te maken hebben. De mogelijkheid om externe examens af te leggen (MBA en SPD-bedrijfsadministratie) is desgewenst aanwezig bij de opleiding 'financieel management'.

Tot slot vallen binnen dit domein de opleidingen die gericht zijn op de beroepsuitoefening als makelaar: tweejarige voltijdopleidingen (84 studiepunten). De vakgebieden die worden aangeboden zijn: communicatieve vaardigheden en informatiekunde, marketing en sales, economische vakken, recht en verzekeringen, bouwkunde, makelaardijleer. De praktijkcomponent omvat een stage van 10 weken. Deelgenomen kan worden aan het SVM-examen (makelaardij).

Arbeidsmarkt

Een deel van de opleidingen leidt op voor duidelijk herkenbare beroepen of beroepsgroepen: binnen de makelaardij en de bank-en verzekeringswereld. Dit geldt ook voor de opleiding 'marketing management' die zich specifiek richt op de branche van de beurzen- en evenementenorganisatie. De overige opleidingen zijn minder specifiek branchegebonden. Opgeleiden binnen de economisch-administratieve sector van het onderwijs komen gemakkelijk aan de slag op de arbeidsmarkt.

Relatie BVE-sector

In het in 1998 uitgevoerde verwantschapsonderzoek tussen koppels van mbo- en hbo-opleidingen is inzichtelijk gemaakt dat er geen verwantschap (42 studiepunten vrijstelling in het hbo) en ook relatief weinig overlap is tussen handels-, economisch administratieve opleidingen binnen het mbo en hbo-opleidingen binnen de ‘faculteit economie’. Desondanks zijn – niet limitatief – de volgende verbanden te leggen:

- voor hbo-opleidingen die zich richten op logistiek en exportmanagement zijn dit mbo-opleidingen voor middenkaderfunctionaris binnen de branche logistiek (management fysieke distributie en material management) en binnen de (internationale) groothandel. De logistieke mbo-opleidingen laten qua studielast een half jaar overlap zien met de hbo-opleiding ‘logistiek en economie’;
- voor hbo-opleidingen marketing management ligt een relatie met de opleiding voor middenkaderfunctionaris ‘commercieel medewerker marketing en communicatie’;
- voor hbo-opleidingen gericht op financieel management is er een relatie met de mbo-opleiding ‘administrateur’. Deze laatste opleiding laat qua studielast voor bijna een half jaar overlap zien met de hbo-opleiding ‘bedrijfseconomie’;
- het mbo kent specifieke opleidingen op niveau 4 op het terrein van banken en verzekeringen;
- voor de makelaardij is de opleiding ‘bouwkunde’ interessant. Bouwkundeabituuriënten op mbo-niveau kunnen bij één opleidingsaanbieder – onder condities – vrijstelling krijgen voor het onderdeel bouwkunde in de makelaarsopleiding (circa 10 studiepunten).

Relatie hbo-opleidingen

De diversiteit aan mogelijke relaties tussen kort-hbo en regulier hbo is minstens zo groot als tussen kort-hbo en mbo. Voor onder meer de opleidingen ‘bedrijfskunde’, ‘bank en verzekeringen’ en ‘financieel management’ is er een vierjarige pendant (168 studiepunten) in het hbo bij dezelfde opleidingsaanbieder. In de hbo-opleiding vindt dan uitbreiding en verdieping van de stof plaats; daarnaast is de praktijkcomponent omvangrijker dan in de kort-hbo opleidingen.

De overige opleidingen vertonen inhoudelijke overlap met een conglomeraat aan hbo-opleidingen binnen de sector ‘economie’: onder meer bedrijfseconomie, marketing, commerciële economie en MER (management, economie en recht). Deze hbo-opleidingen worden door veel hogescholen aangeboden en kennen een grote variatie aan invullingen; dat maakt het lastig om in generieke zin uitspraken te doen over de mate van inhoudelijke overlap. Wel kan gesteld worden dat de stagecomponent/afstudeerfase over het algemeen meer tijd in beslag neemt dan in het kort-hbo en dat verbredende, ondersteunende vakken, b.v. bepaalde sociale wetenschappen, in het kort-hbo niet tot nauwelijks aan bod komen.

4.3.2 Secretarieel

Een overzicht van opleidingen behorend bij dit domein, is hieronder opgenomen.

Tabel 17 Overzicht van secretariële opleidingen

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
hogere kaderopl. internat secretariaat. office management	84	Hogeschool DOC	A	4
medisch management	42	Hogeschool Schoevers	A	700
Totaal		Hogeschool Hanzesteden	A	29
				733

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen drie opleidingen met een opleidingsduur van één of twee jaar. Alle worden in voltijdverband aangeboden; de opleiding ‘office management’ ook in deeltijd en duaal. Deze laatste opleiding (84 studiepunten), neemt ruim 95% van de deelnemerspopulatie voor haar rekening binnen dit domein.

In de 'Studiegids hoger onderwijs 2001' worden deze opleidingen binnen het domein 'Management en bestuur' (par. 4.3.6) ondergebracht; hier is gekozen voor het onderscheiden van een afzonderlijk domein voor opleidingen die gericht zijn op (toekomstige) beroepsuitoefening in secretariële en managementondersteunende functies.

Typering opleidingen

Circa 80% van de deelnemers aan deze opleidingen komt rechtstreeks van het voortgezet onderwijs. De overige 20% zijn 'struikelaars vanuit het hbo' en tweedekansers. Bijna 100% is van het vrouwelijk geslacht. Ook de duale opleiding 'office management' wordt in toenemende mate bevolkt door relatief jonge deelnemers, terwijl deze bedoeld is voor de wat 'oudere' deelnemers met passende werkervaring. De werkplek van deze jonge deelnemers is nogal eens van onvoldoende niveau qua verantwoordelijkheid en complexiteit, hetgeen aanleiding is om de toelating te gaan verscherpen. De inhoud van de tweejarige opleidingen heeft betrekking op de volgende geclusterde programmaonderdelen: communicatieve vaardigheden en talen, informatiekunde en secretariaatspraktijk, management en organisatie, bedrijfskunde, economie, recht en marketing. De praktijkcomponent neemt circa 10 weken in beslag. De hoofdbestanddelen van de opleiding 'secretaresse medisch management' (42 studiepunten) zijn: medisch secretariaat en secretariaatshandelingen, medische vakken en organisatie van de gezondheidszorg. Een praktijkcomponent van vijf weken completeert het programma.

Arbeidsmarkt

De opleidingen zijn bedoeld om secretarieel-managementondersteunend personeel op te leiden. 'Organizing' functies die of meer branchespecifiek (medische sector), of met een relatief sterke internationale oriëntatie (talen, Europakunde) worden ingekleurd. De arbeidscontext waarin secretarieel-'organizing' personeel werkzaam is, is divers qua complexiteit en verantwoordelijkheid die van beroepsbeoefenaren wordt gevraagd. Hoe deze diversiteit zich vertaalt in de behoefte aan afgestudeerden op uiteenlopend niveau (mbo, kort-hbo, regulier hbo) is moeilijk aan te geven. Gericht onderzoek onder alumni/abituriënten van mbo- en kort-hbo opleidingen zou hierover uitsluitsel kunnen geven. De arbeidsmarktperspectieven voor kort-hbo afgestudeerden binnen dit domein worden in ieder geval door de aanbieders van deze opleidingen gunstig genoemd.

Relatie BVE-sector

De opleidingen vertonen overlap met BVE-kwalificaties: 'directiesecretaresse/managementassistent' voor alle drie opleidingen en voor de 'secretaresse medisch management' tevens met 'doktersassistent', keuzedeelkwalificatie 'medisch secretariaat' binnen de eerder genoemde mbo-opleiding. Het is dan ook niet verwonderlijk dat één van de opleidingsaanbieders expliciet aan directiesecretarissen een jaar vrijstelling geeft; de propedeuse 'officemanagement' levert een diploma op als directiesecretaresse/assistent office manager: ook hier dus overlap met min of meer één jaar studie. Gezien het karakter van het programma secretaresse medisch management is onduidelijk wat deze opleiding in kwalitatief opzicht aan meerwaarde heeft te bieden ten opzichte van de mbo-opleiding doktersassistent.

Relatie met hbo

De relatie met programma's in het hbo ligt ingewikkelder. Binnen het CROHO is sprake van een aangewezen driejarige opleiding (168 studiepunten) 'HBO secretary management support' en vanaf 2002 gaat een nieuwe vierjarige, bekostigde opleiding 'office management' van start binnen het hbo. In die hbo-opleidingen is de talencomponent uitgebreider, worden de managementvakken intensiever aan de orde gesteld en is sprake van een substantiële praktijkcomponent. Het programma secretaresse medisch management heeft naar ons oordeel niet een directe relatie met een hbo-opleiding.

4.3.3 Communicatie/informatie

Het overzicht van opleidingen kort-hbo behorend tot dit domein, is hieronder opgenomen.

Tabel 18 Overzicht van opleidingen communicatie/informatie

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
communicatiemanagement	114	Hogeschool Wittenborg	A	24
communicatiemanagement	126	Intercollege Business School	A	18
marketing communicatie	126	New School for Information Services	A	85
management documentatie en informatievoorziening	101	Hogeschool HMDI	A	75
Totaal				202

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen vier opleidingen waarvan de nominale studielast op grond van de verstrekte licenties varieert van 126 tot 101 studiepunten. De eerste drie opleidingen worden in voltijd aangeboden, de opleiding ‘management documentatie en informatievoorziening’ in deeltijd.

Typering opleidingen

Voor alle genoemde opleidingen geldt dat het aantal deelnemers relatief beperkt is. De beide opleidingen communicatiemanagement trekken in toenemende mate ‘struikelaars’ vanuit het hbo. In beide gevallen is er sprake van een ‘schoolse’ leeromgeving en contactintensief onderwijs. Binnen het programma van de opleidingen ‘communicatiemanagement’ wordt aandacht besteed aan de volgende programmaonderdelen (in volgorde van intensiteit):

- communicatie, marketing, PR en één moderne vreemde taal;
- management & organisatie alsmede diverse economische vakken;
- ondersteunende vakken, zoals informatica en recht;
- projecten.

Het geheel wordt gecombineerd met een stage die ongeveer een half jaar bestrijkt.

Tussen de opleidingen onderling is evenwel sprake van accentverschillen als het gaat om het belang dat aan de verschillende onderdelen wordt gehecht

Voor de opleiding ‘marketing communicatie’ bestaan plannen om deze vanaf februari 2002 te verzwaren tot 181 studiepunten. De opleiding zou dan in ruim 3 jaar kunnen worden afgerond uitgaande van een gemiddelde studielast van bijna 60 studiepunten op jaarbasis.

De belangrijkste onderdelen van het curriculum zijn, in volgorde van intensiteit:

- marketing, PR en journalistieke vakken;
- Nederlands en Engels;
- actualiteiten, recht en psychologie;
- cultuurgeschiedenis en grafisch ontwerp;
- projecten.

Het geheel wordt gecombineerd met een stage die een geheel jaar duurt en een afstudeeropdracht.

De opleiding ‘management documentatie en informatievoorziening’ bestaat uit een propedeuse-onderdeel van 42 studiepunten dat na 2 jaar wordt afgelegd en een post-propedeuse-onderdeel van 64 studiepunten dat eveneens 2 jaar omvat.

De belangrijkste programmaonderdelen zijn, in volgorde van intensiteit:

- interdisciplinaire vakken inclusief afstudeeropdrachten;
- management en organisatie;
- record management;
- bestuurlijke informatievoorziening;
- information retrieval;

De opleiding kent geen stage, wel wordt in de postpropedeuse plaats ingeruimd voor 2 afstudeeropdrachten die tezamen 32 studiepunten omvatten.

Arbeidsmarkt

De opleidingen ‘communicatiemanagement’ bereiden voor op (leidinggevende) functies binnen de communicatie, PR, reclamebureau’s of evenementenorganisaties. Voor de opleiding ‘marketing communicatie’ worden ook functies genoemd als bedrijfsjournalist en televisiemaker.

De opleiding ‘management documentatie en informatievoorziening’ richt zich op leidinggevende dan wel adviserende functies op het gebied van de documentaire informatievoorziening.

Relatie BVE

Binnen de BVE-sector wordt de opleiding ‘commercieel medewerker marketing en communicatie’ aangeboden. Deze vertoont weinig overlap met de opleidingen ‘communicatiemanagement’ en ‘marketing communicatie’. In dezelfde sector gaan binnenkort bibliotheek-opleidingen van start die wellicht naar inhoud enige verwantschap zullen laten zien met de opleiding ‘management documentatie en informatievoorziening’.

Relatie hbo

De opleidingen ‘communicatiemanagement’ en ‘marketing communicatie’ vertonen raakvlakken met de hbo-opleiding ‘communicatie’ die door diverse hogescholen wordt verzorgd. Qua structuur laat dat curriculum eveneens een driedeling zien naar communicatieve, economisch-administratieve vakken en talen. Qua studielast zijn de verschillen tussen de genoemde kort-hbo en hbo-opleidingen niet groot (circa 42 studiepunten). Deze berusten vooral op accentverschillen in de theorie en de omvang van de stage/afstudeeropdracht.

De opleiding ‘management documentatie en informatievoorziening’ vertoont raakvlakken met de opleiding ‘informatie- en dienstverlening en –management’ binnen het hbo. In het visitatierapport *Met het oog op morgen*¹⁴ tekent de commissie ten aanzien van deze opleidingen het volgende op. De commissie heeft zich tijdens de visitatie verbaasd over de grote verschillen die tussen de curricula van de opleidingen bestaat. Dit alles leidt tot een voor de commissie, maar ook voor studenten en werkveld weinig inzichtelijk totaalbeeld van het (landelijk) curriculum, laat staan dat een helder beeld kan worden verkregen omtrent de overeenkomsten en verschillen tussen de afzonderlijke opleidingen. Om bovengenoemde reden is door ons afgezien van een vergelijking.

4.3.4 Hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening

Het overzicht van opleidingen kort-hbo behorend tot dit domein, is hieronder opgenomen. Hieruit blijkt een duidelijke tweedeling tussen toeristische opleidingen en opleidingen voor de horeca.

Tabel 19 Overzicht geanalyseerde opleidingen hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
<i>Toerisme</i>				
kort-hbo toeristisch management	101	Hogeschool Notenboom	A	43
kort-hbo toerisme en recreatie	84	Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer	B	671
toeristisch management	84	Hogeschool Schoevers	A	275
hoger toeristisch en recreatief onderwijs	84	Hogeschool DOC	A	25
<i>Horeca</i>				
kort-hbo hotelmanagement	101	Hogeschool Notenboom	A	140
Totaal				1154

Van een tweetal opleidingen kon niet bijtijds worden beschikt over de gevraagde gegevens. Deze blijven in de analyse buiten beschouwing.

¹⁴ HBO-raad, maart 1999.

Tabel 20 Overzicht niet-geanalyseerde opleidingen hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
<i>Toerisme</i>				
kort-hbo toerisme en recreatie	104	Hogeschool LOI	A	10
reisbureaumanagement	84	Hogeschool TIO	A	223
Totaal				233

4.3.4.1 Opleidingen toerisme

Domeinbereik

Binnen dit domein zijn vier opleidingen bekeken waarvan de nominale studielast op grond van de verstrekte licenties varieert van 104 tot 84 studiepunten. De opleiding ‘kort-hbo toerisme en recreatie’ van de Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer (NHTV) wordt in voltijd en deeltijd aangeboden, de overige opleidingen alleen in voltijd.

Typering opleidingen

Binnen toeristisch kort-hbo neemt de NHTV een prominente plaats in met bijna twee-derde van het totaal aantal deelnemers. Een groot deel van de instroom in de voltijdopleiding bestaat uit mbo'ers (circa 45%). Binnen alle toeristische kort-hbo opleidingen komen dezelfde studieonderdelen¹⁵ voor. Deze onderdelen zijn:

- communicatie (Nederlands en twee moderne vreemde talen);
- informatieopbouw, -verwerking en -beheer;
- management en organisatie;
- marketing en public relations;
- toeristische vakken (reiskennis, toeristische topografie, luchtvaart, enz);
- stage.

Tussen de opleidingen onderling is evenwel sprake van accentverschillen als het gaat om het belang dat aan de verschillende onderdelen wordt gehecht. Zo besteedt de ene opleiding meer aandacht aan communicatie en minder aan management en organisatie, en andersom. Het aandeel van de toeristische vakken binnen het geheel en de duur van de stage verschillen onderling niet noemenswaard. Diverse opleidingen bieden de mogelijkheid om ‘tijdens de rit’ diploma's voor SEPR I en II alsmede IATA te behalen.

Arbeidsmarkt

In de studiegids van de opleiding ‘kort-hbo toerisme en recreatie’ van de NHTV wordt een omschrijving gegeven van de functies in het werkveld waarvoor wordt opgeleid. Achtereenvolgens zijn dit: manager travel trade, manager toeristische informatie, manager recreatie en tour manager. Voor elk van de hierboven genoemde functies is in het curriculum een eigen afstudeerrichting terug te vinden. Uit de functiebenamingen spreekt de ambitie om voor te bereiden op leidinggevende functies. Onderzoek¹⁶ dat de NHTV heeft laten uitvoeren naar de aansluiting tussen onderwijs en beroepspraktijk, waarbij oud-studenten die sinds 1992 de opleiding hebben voltooid zijn benaderd, laat overigens zien dat het managementkarakter van startfuncties niet overdreven moet worden. Het managementelement, zo stellen de onderzoekers, moet in een langer loopbaanperspectief gezien worden, waarin de verantwoordelijkheden geleidelijk toenemen. De aanbieders van de overige toeristische opleidingen noemen als arbeidsmarktperspectief: een baan ‘op niveau’ in de (zaken)reiswereld, toeristisch vakdeskundige, voorbereiding en uitvoering van beleid binnen de toeristische sector.

¹⁵ Deze onderverdeling is ontleend aan de studiegids Toeristisch Management van Hogeschool Schoevers, maar bleek ook bruikbaar ter karakterisering van de programmaonderdelen in de overige toeristische opleidingen.

¹⁶ NHTV, Kort-hbo Toerisme en Recreatie, de aansluiting tussen opleiding en beroepenveld, IOWO, maart 2000

Relatie BVE

In het verwantschapsonderzoek mbo-hbo worden specifieke opleidingen binnen het mbo (middenkader recreatie, reizen of toeristische informatie) verwant verklaard met het hoger toeristisch en recreatief onderwijs. Op basis daarvan is verkorting van de studieduur met 1 jaar binnen het hbo mogelijk. Deze mogelijkheid wordt ook genoemd in het studieaanbod van de hogescholen DOC en Notenboom.

Relatie hbo

De plaatsbepaling van de opleidingen kort-hbo toerisme ten opzichte van het hbo wordt vergemakkelijkt omdat diverse aanbieders zoals de NHTV, Hogeschool Notenboom en Hogeschool DOC een soortgelijke opleiding op regulier hbo-niveau aanbieden.

We beperken ons derhalve tot het aangeven van de meest markante verschillen. In alle gevallen blijkt dat de lange hbo-opleiding een langduriger stage biedt dan de kort-hbo opleiding. Bovendien wordt ook nog een afstudeeropdracht en/of scriptie gevraagd.

Bij Hogeschool Notenboom verschilt de hbo-lang variant van de korte variant door de aanwezigheid van een reeks additionele algemene vakken zoals recht, statistiek, psychologie, bedrijfsethiek.

Bij Hogeschool DOC zit het verschil vooral in het aanbod van extra onderdelen binnen de vakken marketing, management en sales, terwijl de NHTV in de lange variant de nadruk legt op een brede beroepsvoorbereiding en management.

4.3.4.2 Opleiding Horeca

Domeinbereik

Binnen dit domein valt één opleiding waarvan de nominale studielast op grond van de verstrekte licenties 104 studiepunten bedraagt. Deze opleiding 'kort-hbo hotelmanagement' wordt als voltijdopleiding verzorgd door Hogeschool Notenboom.

Typering opleiding

Binnen de opleiding komt een aantal studieonderdelen voor. Deze onderdelen zijn:

- communicatie (algemeen en twee moderne vreemde talen);
- informatiesystemen;
- bedrijfseconomie;
- bedrijfsadministratie
- management en organisatie;
- marketing;
- specifieke hotelmanagement vakken (zoals food & beverage management, serveren, restaurantbedrijfskunde, vinologie);
- stage.

Arbeidsmarkt

Als arbeidsmarktperspectief worden diverse functies genoemd: food and beverage manager, salesmanager, restaurantmanager, marketing & PR manager, enz.

Relatie BVE

In het verwantschapsonderzoek mbo-hbo zijn specifieke opleidingen binnen het mbo (afdelingsmanager, restaurateur) verwant verklaard met het hoger hotelonderwijs. Op basis daarvan is verkorting van de studieduur met 1 jaar binnen het hbo mogelijk. Deze mogelijkheid wordt ook genoemd in het studieaanbod van de Hogeschool Notenboom.

Relatie hbo

De plaatsbepaling van de opleiding kort-hbo hotelmanagement wordt vergemakkelijkt omdat de betreffende instelling een soortgelijke opleiding op regulier hbo-niveau aanbiedt.

We beperken ons derhalve tot het aangeven van de meest markante verschillen tussen de lange en de korte variant. Deze hebben onder meer betrekking op:

- de lengte van de stage;
- specifieke vakonderdelen zoals management en organisatie, PR, psychologie, recht en statistiek, die binnen de lange opleiding wel en binnen de korte opleiding niet worden aangeboden..

4.3.5 Informatica

Het overzicht van opleidingen kort-hbo behorend tot dit domein, is hieronder opgenomen.

Opmerkelijk is dat dit aanbod volledig wordt verzorgd vanuit het bekostigde hbo.

Tabel 21 Overzicht van opleidingen informatica

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
kort bedrijfskundige informatica	84	Saxion Hogeschool IJsseland	B	614
kort-hbo informatica	84	Hogeschool Zuyd	B	192
Totaal				806

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen twee opleidingen met een nominale studielast van 84 studiepunten.

De kort-hbo opleiding 'bedrijfskundige informatica' van Saxion Hogeschool IJsseland valt uiteen in de volgende onderdelen:

- kort-BI voltijd: ontwerpen en bouwen van informatiesystemen met behulp van 4GL-tools;
- kort-BI deeltijd: met dezelfde inhoud als Kort-BI voltijd;
- kort-BI voor hbo'ers en academici (BIHA) deeltijd: met dezelfde inhoud als Kort-BI deeltijd maar met minder contacturen. Aan deze doelgroep worden vrijstellingen verleend voor managementvaardigheden, financieel-economische kennis en vaardigheidstraining
- kort-BI Beheer en Exploitatie (BIBEX): operationeel en technisch IT-beheer, tactisch en economisch IT-beheer, management en organisatie van IT-beheer.

De opleiding 'kort-hbo informatica' van Hogeschool Zuyd wordt als voltijdstudie aangeboden. Er zijn twee differentiaties: applicatieprogrammering of netwerkbeheer.

Typering van de opleidingen

De kort-hbo opleiding bedrijfskundige informatica van Saxion Hogeschool IJsseland is opgebouwd uit zes onderdelen. In volgorde van intensiteit zijn dit: bedrijfskunde, informatiesystemen, databases, informatica, practica en stage/afstuderen. Voor de variant BIBEX geldt een afwijkende opbouw. Het belangrijkste onderscheidende kenmerk is minder 'theorie'; in plaats daarvan worden action learning projecten aangeboden.

Voor de opleidingen 'hogere informatica' (hbo-lang) en de 'kort-hbo opleiding informatica' van Hogeschool Zuyd is de propedeuse gemeenschappelijk. Binnen kort-hbo kan daarna gekozen worden voor de differentiatie applicatieprogrammering of netwerkbeheer (1-jarig); in het hbo na het tweede jaar tussen technische of bestuurlijke informatiesystemen. De belangrijkste programmaonderdelen van dit curriculum zijn: computersystemen, softwaresystemen, informatiesystemen, toepassingsgebieden, overige onderdelen zoals communicatie/sociale vaardigheden en wiskunde/statistiek. Naast deze theorieonderdelen is er een stage van 6 maanden.

Arbeidsmarkt

Hogeschool Saxion IJsseland biedt met de kort-hbo opleiding deelnemers arbeidsmarktperspectief als systeemanalist of -ontwerper, applicatieontwerper of -bouwer. Voor de differentiatie 'beheer en exploitatie', ontwikkeld samen met het bedrijf Pink Elephant, geldt dat het afstudeerprofiel mede bepaald is door de wensen van dit bedrijf.

Hogeschool Zuyd vermeldt vergelijkbare functies zoals applicatieprogrammeur of -beheerder, helpdesk-medewerker en netwerkbeheerder.

Beide hogescholen benadrukken het verschil in functies waarvoor kort-hbo en hbo opleiden.

In het eerste geval wordt minder een beroep gedaan op abstractievermogen en zijn de afgestudeerden vooral operationeel bezig, terwijl in het laatste geval de werkzaamheden meer van tactisch en strategisch niveau zijn.

Relatie BVE

In het verwantschapsonderzoek mbo-hbo is gebleken dat een tweetal specifieke opleidingen binnen het mbo volledig verwant is met de hbo-opleiding 'hogere informatica'. Het betreft hierbij de opleidingen 'middenkaderfunctionaris kantoorautomatiseringstechniek' en 'middenkaderfunctionaris productie-automatiseringstechniek'. Vrijstellingen dan wel een aangepaste leerroute voor deze categorie van mbo'ers worden bij beide hogescholen niet verleend als het gaat om kort-hbo.

Relatie hbo

Hogeschool Saxion IJselland noemt als onderscheidend kenmerk tussen haar kort-hbo en hbo-opleidingen dat de korte opleiding in vergelijking met de lange, geen of minder aandacht besteedt aan de volgende vakken: economie, organisatiekunde, management, kwaliteit, recht en keuzevakken. Binnen Hogeschool Zuyd zijn de curricula van de korte en lange opleiding informatica gemakkelijk te vergelijken, zeker omdat de propedeuse voor beide opleidingen gemeenschappelijk is. De kort-hbo opleiding besteedt naast de stage van 21 studiepunten in het 4de semester, in het 3^e semester bijna alle aandacht aan het onderdeel computersystemen (17 studiepunten). De hbo-opleiding besteedt ook aandacht aan andere programmaonderdelen zoals softwaresystemen, informatiesystemen en toepassingsgebieden.

4.3.6 Management en bestuur

Een overzicht van opleidingen behorend bij dit domein is hieronder opgenomen.

Tabel 22 Overzicht van opleidingen management en bestuur

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
mode en management	105	TMO Hogeschool	A	310
management van ondernemerschap	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	38
opleiding voor management economie en recht (MER)	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	18
music management	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	81
sportmanagement	84	Fontys Bedrijfshogeschool	A	114
Totaal				561

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen vijf opleidingen (of meer: zie par. 4.3.1 en 4.3.2). Voor alle opleidingen geldt een studieduur van 2-2,5 jaar. De opleiding 'MER' wordt in deeltijd aangeboden met het oogmerk om werkenden met een relevante werksetting te upgraden; de overige opleidingen worden in voltijd verzorgd.

Typering opleidingen

De deeltijdopleiding 'MER' wordt gevolgd door mannelijke 30-plussers. De opleiding is te beschouwen als een afgeleide van de hbo-opleiding 'management, economie en recht'. De onderdelen die aan de orde komen, zijn in volgorde van belangrijkheid: bedrijfseconomie, praktijkcomponent, recht, commercieel handelen, informatievoorziening en marketing. De praktijkcomponent neemt een kwart van de opleiding in beslag.

De overige vier voltijdopleidingen tellen veel mbo-abituriënten onder hun deelnemers:

'ondernemerschap' (60%), 'music management' (30%), 'sportmanagement' (35%), en 'mode management' (30%). De opleiding voor ondernemerschap heeft veel overeenkomst met de opleiding 'marketing management'; 30% van de deelnemers stapt naar deze opleiding over.

Overwogen wordt om deze opleiding branchespecifieker te maken en om samen met het mbo een opleiding voor horecamanagement te ontwikkelen. De overige drie opleidingen kennen reeds een branchespecifieke inkleuring: mode, muziek, sport. Als commerciële opleidingen besteden ze aandacht aan economische vakken, management en communicatie, marketing en aan branchegerelateerde vakken en modulen.

De opleiding 'mode management' (105 studiepunten) kent een voorbereidend half jaar voor havo/mbo- gediplomeerden die niet geheel voldoen aan de eisen qua vakkenpakket. De praktijkcomponent beslaat vier tot zes maanden. Wat de examinering betreft wordt nogal eens gebruik gemaakt van NIMA-examens.

Arbeidsmarkt

De branchespecifieke opleidingen leggen over het algemeen enige voorzichtigheid aan de dag wat betreft de kwantitatieve instroom van deelnemers. De opleidingen zijn er bij gebaat dat een redelijk percentage van de afgestudeerden in de desbetreffende branche emplooi kan en zal vinden. Dat komt de profilering van de opleiding ten goede. Deze opleidingen richten zich op dienstverlenende branches, die in een 'beleveniseconomie' van grotere betekenis zullen worden.

Relatie BVE-sector

De opleidingen sluiten in algemene zin aan op economisch-administratieve en handelsopleidingen in het mbo en/of op meer branchespecifieke mbo-opleidingen: textieldetailhandel, sport en bewegen. Voor de opleiding 'music management' is niet meteen een directe relatie te leggen. Het belangrijkste verschil is dat de kort-hbo opleidingen meer accent op het tactische en strategische dan op het operationele handelen binnen de beroepsuitoefening leggen. Vrijstellingen kunnen bij een aantal opleidingen individueel worden geregeld.

Relatie met hbo

Voor de deeltijd kort-hbo opleiding 'MER' is reeds aangegeven dat het een deel van de hbo-opleiding MER omvat. Door de opleidingsaanbieder wordt aangegeven dat het niet realistisch is om te veronderstellen dat kort-hbo afgestudeerden doorstromen naar deze lange opleiding: het kort-hbo fungeert als upgrading van reeds werkenden. Voor de voltijdopleidingen ziet dat beeld er enigszins anders uit. Voor de opleiding 'modemanagement' vindt nu al een bescheiden feitelijk doorstroming plaats naar de hbo-opleidingen 'small-business' en 'retailmanagement', die geen sterke branchekleuring kennen. Voor de overige opleidingen kan een relatie worden gelegd met de opleiding 'commerciële economie' die eveneens breder en minder branchespecifiek gericht is. Een deel van de branchespecifieke kort-hbo opleidingen in dit domein overweegt een uitbouw van het opleidingsbestand tot bachelorniveau.

4.3.7 Onderwijs

Het overzicht van opleidingen behorende bij dit domein is hieronder opgenomen.

Tabel 23 Overzicht van opleidingen onderwijs

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
godsdienst 2 ^e graad	80	Stichting Reformatorische leergangen	A	72
Totaal				72

Domeinbereik

Binnen dit domein valt slechts één opleiding waarvan de nominale studielast op grond van de verstrekte licenties 80 studiepunten bedraagt. Uit het curriculum van de aanbiedende instelling blijkt overigens dat sprake is van 96 studiepunten. Het betreft hierbij een opleiding die in deeltijd wordt aangeboden en die 4 jaar duurt.

Opbouw van de opleiding

De opleiding trekt veel deelnemers die op oudere leeftijd voor deze studie kiezen. In veel gevallen is sprake van een hoger opleidingsniveau van de instroom vergeleken met het hbo.

De opleiding baseert zich expliciet op de reformatorische traditie en het daarbij behorende Calvinistische gedachtegoed. Binnen de opleiding komt een aantal programmaonderdelen voor. Deze onderdelen zijn, in volgorde van intensiteit:

- theologische basisvakken en kerkelijke vakken;
- systematische vakken (zoals filosofie en godsdienstwetenschappen);
- vakonderdelen uit de sociaal-culturele wetenschappen (sociologie, psychologie en agogiek);
- voorbereiding op de beroepspraktijk met onder meer didactiek;
- stage.

Arbeidsmarkt

Binnen de opleiding wordt onderscheid gemaakt tussen twee afstudeerrichtingen na het derde studiejaar: godsdienstleraar en kerkelijk werker. De eerste afstudeerrichting bereidt voor op de functie van godsdienstleraar in het onderwijs, de tweede op pastoraal werk in uiteenlopende instellingen (ziekenhuizen, bejaardentehuizen). De arbeidsmarktperspectieven voor de afgestudeerden worden gunstig genoemd.

Relatie BVE

Binnen het mbo ontbreekt een met deze opleiding verwante pendant.

Relatie hbo

In het curriculum van hbo-opleidingen is een met deze opleiding vergelijkbare indeling in programmaonderdelen te vinden. De ‘opleiding tot godsdienstleraar’ van de Stichting Reformatorische Leergangen legt nadrukkelijk het accent op de theologische basisvakken en kerkelijke vakken. Hierdoor besteedt het programma van deze opleiding minder aandacht aan de overige onderdelen: systematische vakken en godsdienstwetenschappen, sociaal-culturele vakken en de beroepsvoorbereiding. Een tweede verschilpunt met het hbo is dat minder tijd is ingeruimd voor het volgen van stages.

4.3.8 Taal en cultuur

Het overzicht van opleidingen behorend bij dit domein is hieronder opgenomen.

Tabel 24 Overzicht van opleidingen taal en cultuur

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
kort-hbo vertaler Engels	105	Hogeschool LOI	A	345
opleiding tolk-vertaler	105	Hogeschool West-Nederland voor tolken-vertalers	A	190
opleiding tot vertaler of tolk-vertaler	105	ITV Hogeschool voor tolken-vertalers	A	600
opleiding tot vertaler Spaans	105	Stichting Hoger Onderwijs voor tolken-vertalers	A	85
Totaal				1220

Domeinbereik

Vier opleidingsaanbieders verzorgen aangewezen kort-hbo opleidingen (van 105 studiepunten) voor vertaler en zo mogelijk tolk in één of meer vreemde talen. Het betreft hier deeltijdopleidingen die gevolgd worden door gemiddeld 35-jarigen met een relatief hoog opleidingsniveau. Veel deelnemers – naar schatting 40% - zijn reeds in het bezit van een hbo- of universitair diploma; circa 80% is vrouw. Dit domein is binnen het kort-hbo op dit punt dan ook als uniek te typeren.

Typering opleidingen

Per opleidingsaanbieder en afhankelijk van de onderwezen taal zijn er nuanceverschillen wat betreft de opbouw en inrichting van opleidingsprogramma's. Wij beperken ons tot het schetsen van een algemeen beeld.

Om tot de 2,5 jarige opleiding tot vertaler (105 studiepunten) toegelaten te worden, moet de kandidaat een toelatingstest afleggen die bepaalt waar hij/zij in de studie kan beginnen. Vwo-abituriënten met een cijfer zeven of meer voor de gekozen taal, volgen de opleiding vanaf het begin. Hoger opgeleiden – met een (deel van een) talenstudie in hun pakket – kunnen vrijstelling krijgen voor onderdelen of het programma versneld doorlopen. Bij een aantal talen kan men een voorbereidend jaar (21 studiepunten) volgen dat voorafgaat aan de feitelijke beroepsopleiding; ook voor dit voorbereidend jaar is een havo/vwo diploma vereist. De opleiding tot tolk (27 studiepunten) is te beschouwen als een kopstudie op de vertalersopleiding. Een praktijkcomponent – in de vorm van een stage o.i.d. – ontbreekt in het programma. Deelnemers nemen deel aan nationale examens (SNEVT) waar de hoofdonderdelen die in het opleidingsprogramma aan bod komen getoetst worden: vertalen Nederlands – vreemde taal en omgekeerd, samenvatten/redactie en maatschappijkennis. Daarnaast wordt aandacht besteed aan schriftelijke en mondelinge taalvaardigheid, terminologie en grammatica.

Arbeidsmarkt

Een deel van de deelnemers heeft een relevante werksetting. Hoewel het overgrote deel zich voorbereidt op een functie als vertaler, ziet een klein deel de opleiding eerder als een vorm van zinvolle tijdsbesteding ('plezier in (ver)talend'). De functie vertaler wordt uitgeoefend bij de overheid (immigratie en naturalisatie), als zelfstandig vertaler, in het bedrijfsleven (vertaalopdrachten) en in de amusementsindustrie (b.v. ondertiteling). Er is geen zicht op de omvang van de vraag vanuit de arbeidsmarkt; ook zijn er geen gegevens uit abituriëntenonderzoek bekend. De opleidingsaanbieders menen dat gezien de internationaliseringstendens de behoefte aan vertalers en tolken groot is.

Relatie met BVE-sector

Binnen dit domein is geen sprake van een directe relatie met BVE-kwalificaties.

Relatie met hbo

Voor de kort-hbo opleidingen binnen dit domein geldt dat de relatief hoge vooropleidingen, de levenservaring en de hoge motivatie met zich meebrengen dat deelnemers reeds beschikken over een aantal algemene competenties die van hoger opgeleiden verwacht mogen worden.

De verwante hbo-opleiding, nl. de 'Opleiding tolk-vertaler' te Maastricht, richt zich op een andere leeftijdscategorie (jongeren). De belangrijkste verschillen met het kort-hbo programma zijn:

- de hbo-opleiding start met twee werktalen (Nederlands en Engels). In het derde jaar vindt toespitsing op de keuzetaal plaats en niet zo als bij het kort-hbo van meet af aan;
- de aanwezigheid van een stage- of praktijkcomponent.

4.3.9 Techniek en economie

Een overzicht van opleidingen behorende bij dit domein is hieronder opgenomen.

Tabel 25 Overzicht van opleidingen techniek en economie

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
opleiding voor bedrijfskader	84	Fontys Hogeschool Eindhoven	B	691
opleiding voor bedrijfskader	84	Hogeschool van Utrecht	B	1956
Totaal				2647

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen twee bekostigde opleidingen voor bedrijfskader. Deze zijn in het CROHO bij de sector 'Techniek' ingedeeld. Gezien de inhoud, het karakter van de opleidingen en de aard van de instroom, is hier gekozen voor een indeling onder het kopje 'Techniek en economie'. De 'opleidingen voor bedrijfskader' (84 studiepunten) worden in voltijd, deeltijd en in-company aangeboden. Van de totale deelnemerspopulatie in het kort-hbo nemen deze twee opleidingen circa 30% voor hun rekening. Circa 60% van de deelnemers heeft een vooropleiding op mbo-niveau; het merendeel is van het mannelijk geslacht.

Voor de werkenden fungeert de opleiding als ‘upgrading’ (deeltijdvariant). Binnen het voltijdonderwijs komen nogal wat ‘switchers’ voor die een diploma wensen te behalen in de tijd dat nog aanspraak gemaakt kan worden op studiefinanciering. Deze deelnemers zijn daarom iets ouder dan de gemiddelde hbo-student.

Typering opleiding

De opleiding wordt door de aanbieders verschillend ingevuld. Binnen de voltijdvariant heeft één van de aanbieders een stage of afstudeeropdracht van een half jaar in een bedrijf, terwijl de ander geen echte buitenschoolse praktijkcomponent kent. Het theoriedeel van de opleiding bestaat uit: commercieel management en ondernemerschap, financieel management, personeelsmanagement, logistiek en technisch management, informatiemanagement en eventueel marketingmanagement. Het onderwijs wordt hetzij projectmatig, hetzij probleemgestuurd vormgegeven.

Arbeidsmarkt

Het profiel van ‘bedrijfskader’ is divers en diffuus. Wellicht is dat het beste te typeren als een (managementondersteunende) bedrijfskundige binnen bedrijven waar behoefte is aan een commerciële mkb-profilering. Afgestudeerden, maar ook het middenkader dat de opleiding in deeltijd volgt, zijn werkzaam in een diversiteit aan functies. Het bestaansrecht van de opleiding kan geduid worden met ‘het aanbod creëert de vraag’.

Relatie met BVE-sector

Er is geen directe relatie met één of enkele mbo-kwalificaties. Mbo'ers die deze opleiding volgen komen vanuit verschillende richtingen (economisch-administratief, commercieel en technisch).

Relatie met hbo

De opleiding die het dichtst aanligt tegen de kort-hbo opleiding bedrijfskader is de algemene hbo-opleiding ‘technische bedrijfskunde’. De visitatierapporten over het kort-hbo hebben uitgewezen dat deze kort-hbo opleiding geen afgeronde volledige hbo-opleiding vormt, hoewel de opleidingsaanbieders soms deze suggestie wekken. Een reële verwachting is dat bedrijfskaderopgeleiden in kunnen stromen in het derde leerjaar technische bedrijfskunde van het hbo, waar verdere verdieping plaatsvindt in zowel economische, technische als managementvakken als in de praktijkcomponent/afstudeerfase.

4.3.10 Vervoer/logistiek

Het overzicht van opleidingen kort-hbo behorend tot dit domein, is hieronder opgenomen

Tabel 26 Overzicht van opleidingen vervoer en logistiek

Opleiding	Sp.	Instelling	Status	Deelnemers.
kort-hbo logistiek	105	Fontys Hogeschool Venlo	B	13
opleiding tot verkeersvlieger	88	Nationale Luchtvaart School	A	90
Totaal				103

Domeinbereik

Binnen dit domein vallen twee opleidingen met een nominale studielast van 105 respectievelijk 88 studiepunten. Beide opleidingen worden in voltijdverband aangeboden.

Typering van de opleiding

Het curriculum van de ‘opleiding tot verkeersvlieger’ is opgebouwd rond de volgende pijlers: theorievakken, praktijk en vorming. Het theoriedeel (circa 1000 uur) bestaat uit de vakken avionica, instrumenten, luchtvaartvoorschriften, luchtvaartfysiologie en –psychologie, meteorologie, motoren, navigatie, vliegtuigen, radiotelefonie en seinen. In het onderdeel praktijk wordt geoefend met een vluchtsimulator (circa 100 uur) en in het besturen van diverse vliegtuigtypen (circa 200 uur).

Het onderdeel vorming (circa 100 uur) is gericht op teamwork, verantwoordelijkheid, mentaliteit, leiderschap, persoonlijkheid en stressbestendigheid. Al deze onderdelen zijn dan weer verdeeld over modulen. Het curriculum valt uiteen in een propedeusefase van 0,5 jaar en een hoofdfase van circa 1,5 jaar.

De opleiding 'kort-hbo logistiek' heeft een gemeenschappelijk propedeusejaar met de hbo-opleiding 'logistiek & technische vervoerskunde'. Daarin wordt aandacht besteed aan onderdelen als logistiek, fysieke distributie, transport en vervoer, wiskunde, statistiek, informatica en communicatie (Nederlands en twee moderne vreemde talen). Na de propedeuse kiest de student voor één van de differentiaties 'Materials Management' (MM) of 'Physical Distribution Management' (PDM). De differentiatie MM is opgebouwd rond vijf onderdelen met in totaal 42 studiepunten: productie en techniek, kwantitatieve methoden, communicatie & management, economie en bedrijfskunde, en praktijk. Daarnaast loopt de student een half jaar stage (21 studiepunten). De differentiatie PDM is vrijwel gelijklopend opgebouwd. Alleen wordt in plaats van het onderdeel productie en techniek, het onderdeel fysieke distributie aangeboden.

Arbeidsmarkt

De 'opleiding tot verkeersvlieger' vormt een basisopleiding voor het beroep van verkeersvlieger. Na voltooiing van de opleiding kunnen afgestudeerden solliciteren voor een baan als verkeersvlieger bij luchtvaartmaatschappijen in Europa (KLM, Lufthansa, enz). Zij ontvangen daar dan nog een aanvullende toesteltraining van iets minder dan 1 jaar. Uitwijkmogelijkheden naar andere functies zijn er nauwelijks en bovendien is het beroep van verkeersvlieger het enige aspiratieniveau van de deelnemers. De afgelopen tien jaar is men er goed in geslaagd om de afgestudeerden van de opleiding op de arbeidsmarkt te plaatsen.

De opleiding 'kort-hbo logistiek' maakt deel uit van een cluster van logistieke opleidingen dat door Fontys Hogeschool Venlo wordt verzorgd. De belangrijkste opleidingen binnen dit cluster zijn 'logistiek & technische vervoerkunde' (hoger technisch onderwijs) en 'logistiek & economie' (hoger economisch onderwijs). Alle opleidingen bereiden voor op functies in de logistiek; in de richting logistiek & technische vervoerkunde' krijgen logistieke, economische en logistiek-technische vakken evenveel aandacht, terwijl in de richting 'logistiek & economie' meer aandacht wordt besteed aan vakken als organisatiekunde, bedrijfsstrategie, inkoop en marketing ten koste van de logistiek-technische vakken.

Binnen de opleiding kort-hbo logistiek specialiseert de student zich in 'Materials Management' dan wel 'Physical Distribution' afhankelijk van de differentiatie die na de propedeuse wordt gekozen.

Relatie BVE

Opleidingen die (overigens beperkte) raakvlakken hebben met de 'opleiding tot verkeersvlieger' zijn technische opleidingen in de operationele sfeer. Binnen het mbo is er de vierjarige opleiding 'vliegtuigonderhoudstechnicus mechanisch'. Deze opleiding is niet op verwantschap met de opleiding tot verkeersvlieger getoetst. Hetzelfde geldt voor de mbo-opleidingen 'medewerker logistiek management: materials management' en 'medewerker logistieke management: fysieke distributie' in relatie tot de opleiding 'kort-hbo logistiek'.

Relatie hbo

Binnen het hbo is er geen aanpalende lange opleiding die voorbereidt op het beroep van verkeersvlieger. In die zin is de opleiding tot verkeersvlieger te bestempelen als een unieke opleiding. Op het terrein van de luchtvaart zijn er binnen het hbo alleen de opleidingen voor luchtvaarttechnologie/ vliegtuigbouwkundige, waarvan het profiel sterk afwijkt van de opleiding tot verkeersvlieger. Wel is de NLS samenwerkingsverbanden gestart met andere disciplines binnen het hbo. In de eerste plaats met de hbo-opleiding 'vliegtuig operatie' van de Hogeschool van Amsterdam. In de tweede plaats met de Maastricht School of Management om te komen tot een nieuwe driejarige opleiding 'B.Sc. aeronautical science', die de opleiding tot verkeersvlieger combineert met een managementopleiding in de luchtvaart.

De NLS is van mening dat haar curriculum op hbo-niveau ligt. Zij stoelt haar oordeel op de uitkomsten van de audit die de inspectie in 1993 naar het hbo-gehalte van de opleiding heeft gehouden. In het verlengde hiervan zijn zowel de inhoud als het niveau van het curriculum aan strakke en gedetailleerde eisen gebonden middels de Europese regelgeving op dit gebied (Joint Aviation Requirements for

Flight Crew Licensing) die op 1 oktober 1999 van kracht is geworden.

Binnen het totale opleidingsaanbod van Fontys Hogeschool Venlo vertoont de opleiding kort-hbo logistiek ook gezien de gemeenschappelijke propedeuse de meeste verwantschap met de 4jarige hbo-opleiding Logistiek en Technische Vervoerkunde. Vergelijken we de programma's van kort-hbo logistiek en deze lange hbo-opleiding dan komen alle studieonderdelen bij de laatste uitgebreider en diepgaander aan de orde.

4.4 Algemene bevindingen

In aansluiting op de domeintyperingen wordt nu een aantal domeinoverstijgende bevindingen gepresenteerd. Wellicht de meeste opmerkelijke daarvan is dat het kort-hbo als zodanig niet bestaat. Er is sprake van een grote diversiteit: naar deelnemerscategorieën, opleidingsduur, niveau en leerweg. Voor de meeste voltijd kort-hbo opleidingen geldt dat zij worden gekenmerkt door contactintensief onderwijs, intensiever dan gebruikelijk is binnen het hbo. Dit is vooral het geval bij die opleidingen die worden aangeboden door niet-bekostigde instellingen. Binnen het deeltijdonderwijs wordt vanzelfsprekend een groot beroep gedaan op zelfstudie.

4.4.1 Deelnemers

In paragraaf 3 van dit rapport zijn data opgenomen ten aanzien van de deelname aan kort-hbo. Ter ondersteuning van de nu volgende kwalitatieve bevindingen is een bewerking van deze gegevens hieronder opnieuw opgenomen.

Tabel 27 Operationeel opleidingsaanbod kort-hbo naar domeinen en deelnemers (voltijd en deeltijd)

Opleidingsdomein	Tot. aantal deelnemers	Deelnemers voltijd	Deelnemers deeltijd
Accountancy/economie	1144	1134	10
Secretarieel	733	658	75
Communicatie/informatie	202	127	75
Hotel/toerisme/FD	1387	1237	150
Informatica	806	556	250
Management en Bestuur	561	561	0
Onderwijs	72	0	72
Taal/cultuur	1220	0	1220
Techniek/economie	2647	1195	1452
Vervoer/logistiek	103	103	0
Totaal	8875	5571	3304

Onderwijs in voltijdverband is dominant binnen het kort-hbo (bijna 63% van de deelnemers).

Dit onderwijs wordt bezocht door een leeftijdscategorie, die grotendeels vergelijkbaar is met het hbo. Wel is er een verschil.

In het hbo bedraagt de instroom van mbo'ers 22% van de populatie¹⁷, binnen het kort-hbo is dit bij een aanzienlijk aantal opleidingen hoger. Bij 11 opleidingen¹⁸ (circa de helft van de totale deelnemerspopulatie voltijd kort-hbo) werd tussen de 30-60% van de instroompopulatie uit het mbo overgenomen. Daarnaast zien we een toename van het verschijnsel dat 'hbo-struikelaars' switchen naar een kort-hbo opleiding om binnen de geldende studiefinancieringsduur alsnog een diploma te behalen. Vooral instellingen, waarvan het onderwijs zich kenmerkt door kleinschaligheid en strakke begeleiding, profiteren hiervan, is onze indruk.

Het deeltijdonderwijs binnen het kort-hbo is met name geconcentreerd in een beperkt aantal domeinen.

¹⁷ Dit gegeven is ontleend aan *Het hbo ontcijferd, 2000*. Het betreft hierbij de instroom eerste keer hbo, in voltijd voor 1999.

¹⁸ Het betreft hierbij alle vijf opleidingen binnen het domein management, twee opleidingen binnen het domein Accountancy/economie, twee opleidingen binnen het domein Techniek/economie, de opleiding toerisme en recreatie van de NHTV en de opleiding bedrijfsinformatica van Hogeschool Zuyd.

Een daarvan is het domein ‘Taal en Cultuur’ dat voorbereidt op het verwerven van een kwalificatie als vertaler of tolk. In andere domeinen, zoals ‘Techniek/economie, Informatica en Hotel/toerisme/FD’, ligt de nadruk op de upgradering van werkenden. Duale varianten binnen het kort-hbo zijn (nog) spaarzaam.

De motieven die genoemd worden om voor een kort-hbo opleiding te kiezen zijn steevast dezelfde: kort, zodat in een overzichtelijke tijdsperiode een diploma kan worden behaald en de praktijkgerichtheid van de opleidingen. Voor de ‘switchers’ komt daar nog bij: het optimaal benutten van de resterende tijd voor aanspraak op studiefinanciering.

4.4.2 Kwaliteitszorg

Systematische kwaliteitszorg krijgt geleidelijk aan meer aandacht binnen het kort-hbo, zo is onze indruk. De bekostigde opleidingen doen mee in de visitatiecyclus en door de aangewezen opleidingen wordt – mede onder invloed van de branchevereniging PAEPON – serieus werk gemaakt van de invoering van kwaliteitssystemen. Daarbinnen is (nog) sprake van een diversiteit: van reeds ISO-gecertificeerde aangewezen opleidingsinstituten tot instellingen waarbij het systematisch denken over kwaliteitszorg de kinderschoenen nog niet ontgroeid is.

Daarnaast worden andere middelen benut om de kwaliteit te bewaken. De kort-hbo opleidingen maken naast instituutsexamens veel gebruik van externe examens, die hun ruilwaarde op de arbeidsmarkt en in de beroepspraktijk hebben bewezen. Daarnaast wordt ook veel gebruik gemaakt van het fenomeen werkveldcommissies, die twee à drie keer per jaar bijeenkomen om te spreken over het curriculum van de opleiding, de invulling van de praktijkcomponent, de aard van afstudeeropdrachten, en dergelijke. Arbeidsmarktonderzoek in de beroepspraktijk en abituriëntenonderzoek naar de loopbaan van gediplomeerden komen relatief weinig voor; resultaten van dergelijk onderzoek zouden in principe kunnen bijdragen aan het vergroten van de responsiviteit van het beroepsonderwijs. Docenten, die tevens werkzaam zijn in het werkveld, zijn een gewoon verschijnsel in het kort-hbo; onbekend is echter om welk percentage van de docenten dit gaat.

4.4.3 Rendement

Het totale kwantitatieve rendement van de kort-hbo opleidingen in voltijdverband is nagenoeg vergelijkbaar met dat van het hbo (gemiddeld ongeveer 65%); deeltijdopleidingen scoren over het algemeen lager. Deze cijfers dienen geïnterpreteerd te worden als een schatting, gebaseerd op gegevens van instellingen met iets meer dan de helft van de kort-hbo populatie. De feitelijke opleidingsduur van de geslaagden ligt over het algemeen 15-25% boven de nominale studieduur. Over het kwalitatieve rendement zijn geen betrouwbare gegevens beschikbaar.

4.4.4 Positionering

Verschil hbo

In zijn algemeenheid onderscheiden kort-hbo opleidingen zich van het hbo door hun kortere opleidingsduur, geringere studielast én onderwijskundige plaatsbepaling. Binnen dit algemene patroon zijn enkele variaties te onderkennen, grofweg te typeren als ‘smal’ of ‘breed maar minder diep’.

In dit onderzoek zijn wij vooral de smalle variant tegengekomen. Deze komt neer op een toespitsing van het opleidingsaanbod door middel van brancheprofilering met gelijktijdig een (gedeeltelijke) eliminatie van ‘verbredende’ vakken. Daarnaast is er ook de brede maar minder diepe variant. Deze behelst een reductie op het totale reguliere programma-aanbod. In beide varianten is overigens sprake van een bescheiden praktijkcomponent.

Relatie kort-hbo en BVE-sector

De relatie tussen kort-hbo en de BVE-sector kan als volgt getypeerd worden:

- voor een aantal opleidingen binnen het kort-hbo is er geen natuurlijke aansluiting met de Bve-sector (bijvoorbeeld de domeinen ‘Onderwijs’ en ‘Taal en cultuur’);
- voor een deel van de opleidingen binnen het kort-hbo is er sprake van overlap met de BVE-sector. Dit betreft over het algemeen opleidingen met een korte(re) opleidingsduur (42 – 84 studiepunten) en waarbij de inhoudelijke verwantschap groot is (vrijstellingen voor bepaalde mbo-abituriënten oplopend tot 42 studiepunten);

- voor een ander deel van het kort-hbo opleidingenbestand is de relatie met BVE-kwalificaties meer divers van aard: verbindingen kunnen gelegd worden met diverse opleidingen, vooral in de economisch-administratieve sector.

In paragraaf 4.3 is dit per domein verder uitgewerkt.

Varianten

Tentatief kunnen binnen het kort-hbo momenteel drie varianten onderscheiden worden.

Kort-hbo als post-mbo

In deze variant kan een kort-hbo diploma in pakweg één jaar behaald worden, indien men beschikt over een inhoudelijk nabijgelegen mbo-diploma. Dit geldt voor een bescheiden deel van het huidige aanbod.

Kort-hbo als post-secundair/non tertiair onderwijs

In deze variant is het kort-hbo post-secundair van karakter, maar qua niveau lager dan hbo. Dit geldt voor het overgrote deel van het huidige aanbod. Binnen deze variant zijn twee categorieën te onderscheiden: het kort-hbo leidt op voor een eindkwalificatie of het kort-hbo is te zien als een dubbelkwalificerend moment halverwege het hbo. In het laatste geval zijn er duidelijke aansluitingsmogelijkheden zodat na afronding de leerweg vervolgd kan worden in de eindfase van een hbo-opleiding (of deze mogelijkheid kan in principe gecreëerd worden). Daarnaast kan de overstap gemaakt worden naar de arbeidsmarkt. Het idee van een dubbelkwalificerend moment heeft niet voor elke opleiding binnen deze variant een even grote realiteitswaarde, zo geeft een aantal opleidingsaanbieders echter zelf aan.

Kort-hbo als nabij-hbo

In deze variant is kort-hbo op te vatten als ‘nabij-hbo’. In een kortere tijd dan te doen gebruikelijk wordt het hbo-niveau hier benaderd. Hier ligt overigens een verschil met de in hoofdstuk 2 van dit rapport besproken variant van ‘verkort-hbo’, waarbij sprake is van vrijstellingen voor bepaalde groepen van deelnemers op grond van eerder verworven diploma’s of competenties. De typering ‘nabij-hbo’ geldt voor een bescheiden deel van het huidige aanbod.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Dit onderzoek is uitgevoerd om een beargumenteerd antwoord te kunnen geven op de vraag welke mogelijkheden er zijn voor de toekomstige plaatsbepaling van kort-hbo opleidingen, rekening houdend met de wenselijkheid van verdere flexibilisering en grotere transparantie van het hoger onderwijs in internationaal verband. De opdrachtgever heeft in dat verband verschillende beleidsopties genoemd:

- positionering van deze opleidingen al dan niet met aanpassingen binnen het hbo-bestel;
- realiseren van de kwalificaties en het civiel effect in een andere wettelijke context, bijvoorbeeld door inpassing van deze opleidingen in het WEB-domein;
- de omzetting van deze opleidingen tot aanbod in de sfeer van het contractonderwijs met externe legitimering van het civiel effect.

In het tweede deel van deze paragraaf formuleren wij een reeks van beleidsopties die enigszins afwijken van de hierboven gegeven opsomming. Elk van deze beleidsopties wordt dan op zijn haalbaarheid en wenselijkheid bezien. Hieraan vooraf volgt een kort overzicht van de wijze waarop de betrokken instellingen zelf aankijken tegen de toekomst van het kort-hbo. Bovendien vatten we de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek die in dit verband relevant zijn, nog even samen.

5.1 Overwegingen

5.1.1 Opvattingen instellingen

De opleidingsaanbieders die kort-hbo verzorgen, hechten grote waarde aan de OCenW-erkenning en aan de verbinding met de naam 'hbo'. Met nadruk wijzen zij erop dat voor voltijd-deelnemers de studiefinanciering van belang is (en soms nog meer het bezit van een OV-jaarkaart omdat deze de status geeft van 'het er als student bijhoren').

Tegen die achtergrond is het niet verwonderlijk dat deze instellingen in het algemeen terughoudend staan tegenover het voornemen van de Minister van OCenW om tot afbouw van kort-hbo opleidingen als afzonderlijke CROHO-opleidingen over te gaan. Maar er zijn opmerkelijke verschillen in de wijze waarop met deze 'bedreiging' wordt omgegaan.

De eerste groep aanbieders is vooral te vinden binnen het bekostigde segment. Deze groep stelt zich afwachtend op. In hun ogen is het de overheid zelf die met kort-hbo een probleem heeft gecreëerd en daarom ook het voortouw moet nemen bij het zoeken naar een adequate oplossing.

De voorkeur van deze groep van aanbieders gaat vooral uit naar de handhaving van het kort-hbo in zijn huidige vorm; eventueel als afzonderlijk en geëlitiseerd onderdeel van een volledige hbo-opleiding.

De tweede groep aanbieders is vooral te vinden binnen het niet-bekostigde segment. Bij deze groep is uit eigen beweging de gedachtevorming omtrent de toekomstige positionering van kort-hbo opleidingen in gang gezet. De uitkomsten daarvan laten een verschil in oriëntatie zien. Een aantal aangewezen instellingen is bezig met onderzoek naar de mogelijkheid om hun opleiding te 'upgraden' tot bachelorniveau. Het betreft hierbij o.a. aanbieders van opleidingen binnen de domeinen 'Taal en cultuur', 'Communicatie/Informatie' en 'Management en bestuur'. Andere aangewezen instellingen zoeken naar oplossingen waarbij hun kort-hbo opleidingen een erkend onderdeel kunnen uitmaken van een volledige hbo-opleiding. Tenslotte zijn er aanbieders die naar oplossingen voor hun kort-hbo opleidingen zoeken buiten de sfeer van het erkende hoger beroepsonderwijs.

Uit de reacties van alle instellingen blijkt overigens dat men sterk hecht aan zorgvuldigheid van de overheid als het gaat om toekomstige besluitvorming. Een aantal instellingen heeft flink geïnvesteerd in kort-hbo opleidingen en hecht eraan dat hen tijd wordt gegeven om deze om te bouwen.

5.1.2 Overwegingen vanuit de onderzoeksresultaten

Het onderzoek heeft geleid tot resultaten die voor de bepaling van beleidsopties relevant zijn. Deze hebben betrekking op de omvang van het kort-hbo segment, de maatschappelijke betekenis ervan en het onderwijskundig profiel van deze opleidingen. Een korte samenvatting is hieronder opgenomen.

5.1.2.1 Omvang kort-hbo segment

De te beantwoorden onderzoeksvragen luiden:

- *welke erkende kort-hbo opleidingen worden feitelijk aangeboden?*
- *hoe groot is de deelname aan deze opleidingen?*
- *hoe is de doelgroep samengesteld naar leeftijd, geslacht, nationaliteit en vooropleiding?*

We zetten de belangrijkste uitkomsten nog even op een rij:

- van het totaal aantal opleidingen waarvoor een licentie is verstrekt, is iets meer dan een kwart operationeel;
- van de niet-operationele opleidingen is verreweg het grootste gedeelte nooit gestart. Hierbij is dus sprake van 'slapende' licenties;
- het totale deelnemersbestand van kort-hbo bedraagt 8875. Iets minder dan de helft (48%) daarvan volgt bekostigd onderwijs. Het betreft daarbij zes opleidingen;
- van het totale deelnemersbestand volgt iets minder dan 40% deeltijdopleidingen en de overige 60% voltijdopleidingen¹⁹. In het deelnemersbestand dat voltijdopleidingen in het kort-hbo volgt, is het percentage mbo'ers hoger dan in het bekostigde voltijd-hbo. Dit geldt voor circa de helft van de betreffende populatie. In het deelnemersbestand dat deeltijdopleidingen in het kort-hbo volgt, is de leeftijd veelal hoger en de vooropleiding beter dan bij de deelnemers aan regulier hbo. Dit laatste geldt vooral voor studenten die de opleidingen binnen het domein 'Taal en cultuur' volgen;
- met betrekking tot de nationaliteit van deelnemers bleken er bij de ondervraagde instellingen onvoldoende gegevens aanwezig om tot betrouwbare resultaten te komen.

Afgezet tegen een totaal van 300.000 deelnemers in het hbo is het aantal van nog geen 9.000 deelnemers in het kort-hbo opmerkelijk klein (het gaat om krap drie procent).

5.1.1.2 Maatschappelijke betekenis

De te beantwoorden onderzoeksvragen betreffen de betekenis van het kort-hbo voor de arbeidsmarkt en de deelnemers.

Vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt zijn de vragen:

- *leidt het kort-hbo op voor specifieke functies op de arbeidsmarkt waarin niet wordt voorzien door hbo- of WEB-opleidingen? Zo ja, wat is dan het feitelijk niveau van de afgestudeerden?*
- *Ontstaan er lacunes op de arbeidsmarkt als de bestaande Kort-hbo opleidingen zouden verdwijnen en zo ja, hoe zijn deze lacunes te beoordelen in het licht van de overblijvende verwante hbo-opleidingen en verwante programma's uit de WEB-kwalificatiestructuur?*

Vanuit de invalshoek van de deelnemers zijn de vragen:

- *hoe worden hun keuzes beïnvloed door de eventuele afschaffing van het kort-hbo?*
- *Leidt deze afschaffing tot een verminderde deelname aan hoger beroepsonderwijs of vindt een verschuiving plaats naar het hbo?*

Met betrekking tot de betekenis van het kort-hbo voor de arbeidsmarkt kunnen op basis van dit onderzoek geen harde conclusies worden getrokken. De belangrijkste reden hiervoor is het ontbreken van (arbeidsmarkt)onderzoek waaruit de behoefte aan kort-hbo afgestudeerden blijkt. Gegevens van de HBO-monitor die alleen betrekking hebben op het bekostigde segment, bieden op dit punt onvoldoende houvast. Evenmin is het mogelijk gebleken om de behoefte aan kort-hbo afgestudeerden *indirect* vast te stellen door abituriëntenonderzoek. Dit type onderzoek bleek bij vrijwel alle instellingen te ontbreken.

¹⁹ Ter vergelijking: de instroom in het hbo van nieuwe studenten (1999) laat het volgende beeld zien naar verdeling over opleidingsvorm: 78% voltijd, 20% deeltijd en 2% duaal. Bron: *Het hbo ontcijferd, 2000*.

De enige conclusie die daarom kan worden getrokken is dat het gezien de omvang van het kort-hbo segment weinig plausibel is dat er grote lacunes op de arbeidsmarkt ontstaan als de bestaande kort-hbo opleidingen zouden verdwijnen²⁰.

Ten aanzien van de betekenis van het kort-hbo voor de deelnemers kunnen evenmin op basis van dit onderzoek harde conclusies worden getrokken. In zekere zin is dat inherent aan de vraagstelling (wat zou er gebeuren als?).

Uit het onderzoek is gebleken dat deelnemers bewust kiezen voor dit type onderwijs vanwege de kortere studieduur en het erkende diploma. Kennelijk wordt kort-hbo door deelnemers gepercipieerd als een veiliger studieroute met minder kans op studieuitval. Verder blijkt kort-hbo instromers vanuit het mbo aan te spreken gezien hun relatief groter aandeel binnen (een deel van) de deelnemerspopulatie dat voltijd kort-hbo opleidingen volgt. Het lijkt daarom plausibel, maar ook niet meer dan dat, dat het wegvallen van deze mogelijkheid de instroom binnen het hoger beroepsonderwijs negatief zal beïnvloeden. De mate waarin dit effect zich zal voordoen is evenwel moeilijk voorspelbaar.

5.1.1.3 Onderwijskundige plaatsbepaling

De te beantwoorden onderzoeksvragen luiden:

- *welke definitie hanteren de aanbieders van het niveau van de betreffende opleidingen en hoe wordt die omschrijving beargumenteerd?*
- *Is er sprake van verschillen wat betreft het inhoudelijke profiel van de opleiding (bijv. brede versus smalle programma's)?*

Het onderzoek heeft ten aanzien van deze vragen de volgende resultaten opgeleverd.

Bij de beantwoording van de eerste vraag is niet volstaan met de bespreking van de wijze waarop aanbieders zelf het niveau van hun opleidingen omschrijven en beargumenteren. Waar mogelijk zijn de kort-hbo opleidingen ook vergeleken met naastliggende hbo-opleidingen en opleidingen binnen het WEB-domein. Uit deze vergelijking komt een duidelijk patroon naar voren dat antwoord geeft op de tweede onderzoeksvraag.

Verreweg de meeste kort-hbo opleidingen onderscheiden zich van het hbo in de nadruk die wordt gelegd op een gerichte voorbereiding voor specifieke functies op de arbeidsmarkt. Deze keuze brengt met zich mee dat in afwijking van het hbo, algemene beroepsoverstijgende onderdelen minder uit de verf komen. Sprekende voorbeelden daarvan zijn te vinden binnen de domeinen 'Toerisme/horeca/FD', 'Informatica' en 'Management en Bestuur'.

Een beperkt aantal aanbieders van kort-hbo opleidingen kiest voor brede programma's die over de hele linie qua niveau achterblijven bij het hbo-lang. Voorbeelden daarvan zijn te vinden binnen de domeinen 'Economie/ techniek' en 'Vervoer/logistiek'.

In de tweede plaats is gebleken dat de opleidingen die operationeel zijn, qua studielast omvangrijker zijn dan de gemiddelde studielast die geldt voor het totaal aan verstrekte licenties. Binnen dit operationele aanbod kan de volgende indeling worden gemaakt:

- een beperkt aantal opleidingen die qua niveau duidelijk raakvlakken vertoont met opleidingen in het WEB-domein. Voor elk van deze opleidingen geldt momenteel een studielast van 42 studiepunten;
- een groot aantal opleidingen waarbij het hbo-niveau niet wordt gerealiseerd omdat bepaalde studieonderdelen in het geheel niet of in gestripte vorm worden aangeboden. Deze groep opleidingen heeft een studiebelasting die schommelt tussen de 84-105 studiepunten;
- een beperkt aantal opleidingen met een studielast van meer dan 105-126 studiepunten waarvan de omvang en het niveau van het programma het hbo-niveau benadert.

Voor het overige kan worden vastgesteld dat het merendeel van het kort-hbo in onderwijskundige zin (didactiek, curriculumopzet, integratie van theorie en praktijk, gebruikmaking van ICT en moderne leertheoretische concepten e.d.) geen aanmerkelijke verrijking laat zien ten opzichte van de onderwijspraktijk die in het hbo kan worden aangetroffen. Het kort-hbo laat geen innovaties zien waarbij *met behoud van niveau* een substantiële verkorting van een traject kan worden gerealiseerd. De

²⁰ Een relativering van deze conclusie is wellicht op zijn plaats voor enkele segmenten op de arbeidsmarkt die relatief veel kort-hbo afgestudeerden werk bieden (bijv. het domein 'Hotel/toerisme/facilitaire dienstverlening').

verkorting wordt in de praktijk veelal gerealiseerd door het schrappen van programmaonderdelen en door het geven van vrijstellingen op basis van werkervaring. Voor zover bekend heeft daarbij geen toetsing plaats van het niveau van de beroepsuitoefening cq. de functie vervulling en wordt evenmin voorzien in een toetsing (aan de hand van bijvoorbeeld assessmentmethodiek) of de doelen van het praktijkdeel ook daadwerkelijk bereikt worden.

5.2 **Beleidsopties**

Het ligt voor de hand om op basis van de gebleken beperkte omvang van het erkende kort-hbo te kiezen voor ‘lichte’ beleidsopties en op voorhand te concluderen dat het kort-hbo in volumetermen geen functionaliteit heeft die majeure ingrepen in of aanpassing van wet en regelgeving rechtvaardigt. Toch zijn er ook signalen die op het tegendeel lijken te wijzen. Uit recent onderzoek van de OECD[□] komt naar voren dat Nederland qua deelname aan twee- en driejarige opleidingen binnen het hoger onderwijs achter zou blijven bij de omringende Europese landen. Ook zou uit de al eerder genoemde oratie van De Grip kunnen worden afgeleid dat de potentiële vraag naar kort-hbo groter is dan de feitelijke deelname aan deze opleidingen.

Bij de keuze van beleidsopties maakt het derhalve wel enig verschil of wordt uitgegaan van de huidige omvang van het kort-hbo segment, of de wellicht veel krachtiger behoefte aan onderwijsaanbod ‘tussen mbo en hbo’.

In het vervolg van deze paragraaf bespreken wij drie soorten van beleidsopties. De keuze hiervan sluit aan op het onderscheid in beleidsopties die de opdrachtgever voorafgaand aan het onderzoek voor de toekomstige plaatsbepaling van kort-hbo opleidingen heeft geformuleerd, namelijk:

- inpassing in het WEB-domein;
- aanbod buiten het erkende onderwijsbestel in de sfeer van het contractonderwijs (buitenwettelijke regeling);
- inpassing binnen het hoger onderwijsbestel.

5.2.1 Inpassing binnen het WEB-domein

Uit het onderzoek is gebleken dat *inpassing in het WEB-domein* maar voor een zeer beperkt aantal opleidingen een oplossing biedt. Het gaat hierbij om de opleidingen met minder dan 84 studiepunten, waarvan er op dit moment twee worden aangeboden. Geen enkele instelling waarmee door ons is gesproken, overweegt deze optie. De relevantie van deze optie is daarom zeer beperkt.

5.2.2 Buitenwettelijke regeling

De tweede categorie van beleidsopties behelst het zelfstandig voortbestaan van kort-hbo opleidingen buiten het erkende onderwijsbestel, kortom *buitenwettelijke regeling*. Uit het onderzoek is gebleken dat de voorkeur van de huidige opleidingsaanbieders hier niet naar uitgaat. Als nadelen zien zij verlies van studiefinanciering voor deelnemers en verlies van ‘status’ vanwege het loslaten van de koppeling aan het hbo.

Daar staat tegenover dat een deel van het opleidingsaanbod kort-hbo – met name de kort-hbo-opleidingen verzorgd door aangewezen instellingen – hoog aangeschreven wordt en daarmee overlevingskansen heeft buiten het wettelijk kader, mede vanwege het gegeven dat gebruik wordt gemaakt van externe examens die hun waarde op de markt reeds lang hebben bewezen.

[□] *Education at a Glance, OECD 2001.*

5.2.3 Inpassing binnen het hoger onderwijsbestel

Gezien de beperkte bruikbaarheid van de voorgaande categorieën beleidsopties verdient de optie van *inpassing binnen het hoger onderwijsbestel* meer aandacht. Deze optie kan nader worden uitgewerkt in verschillende varianten.

De eerste variant komt neer op upgradering van de bestaande kort-hbo opleidingen tot bachelorniveau binnen het reguliere hoger onderwijsbestel. De tweede variant betreft vernieuwingen binnen het hoger onderwijsbestel middels een meer flexibele programmering op deelnemersniveau. De laatste variant behelst veranderingen van het hoger onderwijsbestel in de vorm van structurele flexibilisering. Hierbij is strikt genomen geen sprake meer van inpassing van kort-hbo binnen het reguliere hoger onderwijsbestel, maar wordt het bestel zodanig aangepast dat ruimte wordt geboden aan kort-hbo opleidingen.

5.2.3.1 Upgradering tot bachelorniveau

De upgradering van kort-hbo opleidingen tot bachelorniveau zou gestalte kunnen krijgen door ‘verbreding’ van de opleiding en/of het versterken van de praktijkcomponent. Tijdens het onderzoek hebben aanbieders van kort-hbo opleidingen binnen de domeinen ‘Taal en cultuur’ en ‘Communicatie/informatie’ te kennen gegeven deze optie te willen onderzoeken. De analyse van de curricula laat zien dat de mogelijkheden hiertoe aanwezig zijn. Van doorslaggevend betekenis hierbij is de beantwoording van de vraag welke gevolgen de invoering van de bachelor-master structuur heeft voor de bepaling van de toekomstige studielast. Wordt net zoals nu vastgehouden aan de vaste norm van 168 studiepunten, of is een beargumenteerde verlaging van deze norm denkbaar voor specifieke opleidingen?

5.2.3.2 Vernieuwingen binnen het onderwijsbestel: flexibele programmering op deelnemersniveau

De tweede variant behelst een meer flexibele programmering binnen het hbo als respons op behoeften van gebruikers, zonder dat sprake is van wijzigingen op systeemniveau. Aan studielast en -niveau van het hbo wordt niet getornd. In plaats daarvan wordt gezocht naar mogelijkheden om diverse categorieën van deelnemers aangepaste leerwegen aan te bieden.

In de eerste plaats kan men daarbij denken aan verkort hbo: het aanbieden van verkorte dan wel maatwerktrajecten aan deelnemers die beschikken over relevante diploma’s dan wel eerder verworven competenties (EVC’s) die tijdens een intake assessmentprocedure worden vastgesteld. In het kader van het project *Flexibilisering hbo* wordt momenteel hard gewerkt aan een betrouwbaar instrumentarium ter ondersteuning van een adequaat intake assessment gericht op vaststelling van EVC.

Een tweede mogelijkheid is de uitbreiding van vormen van ‘dual en uitgesteld leren’. Dual onderwijs neemt ondanks een sterke groei nog een bescheiden plaats in binnen het totale hoger onderwijsaanbod. Voor bepaalde groepen deelnemers met een meer praktijkgerichte leerstijl biedt dit type onderwijs zeker soelaas. Verder zijn er ook deelnemers voor wie het behalen van het hbo-diploma in één keer, zonder studieonderbreking, te hoog gegrepen is. Deze groep zou baat hebben bij herkenbare uitstap- en instappunten binnen de studie en verlenging van de toegestane studieduur. Dit maakt het mogelijk om certificaten verkregen bij de uitstap, later na instap alsnog te verzilveren tot een volledig hbo-diploma.

Beoordeling

Deze variant past naadloos in het streven naar grotere flexibiliteit en transparantie binnen het hoger onderwijs zoals in het verdrag van Bologna is vastgelegd. Er blijft sprake van een gewaarborgd eindniveau (transparantie), terwijl de hogescholen meer ruimte wordt geboden om deelnemers met een uiteenlopend instroomniveau langs verschillende wegen naar dit eindniveau te begeleiden.

Verkort hbo is daarmee vooral een interessante mogelijkheid voor doelgroepen die werkervaring hebben opgedaan na voortgezet onderwijs of die een afgebroken hbo-opleiding willen verzilveren bij de start van een (nieuwe) hbo-opleiding. De notie van dual en uitgesteld leren is aantrekkelijk voor deelnemers met een ‘afwijkende’ leerstijl of deelnemers die kiezen voor een ander patroon van leren en werken.

Beide mogelijkheden prikkelen daarmee de hogescholen tot het ontwikkelen van maatwerktrajecten die aansluiten op de steeds heterogener leerbehoefte van deelnemers. De keerzijde van de medaille is dat deze variant een sterk beroep doet op de flexibiliteit van het hbo. Zowel verkort hbo als de notie van duaal en uitgesteld leren noodzaken tot het creëren van aangepaste leerwegen, waarbij de omschakeling van een aanbodgericht naar een meer vraaggestuurd curriculum en wijzigingen in het vigerende instructie- en begeleidingssysteem noodzakelijk zijn. Men hoeft dit overigens niet uitsluitend als een ‘keerzijde van de medaille’ op te vatten; men kan het ook waarderen als een innovatieprikkel.

Bruikbaarheid

Verkort hbo is vooral bruikbaar voor die kort-hbo opleidingen die momenteel in deeltijd worden aangeboden en zich richten op de groep deelnemers die over een (relevant) arbeids- of studieverleden beschikken. Naast het domein Taal en Cultuur valt hierbij te denken aan de opleidingen binnen de domeinen Techniek en Economie, Informatica, Onderwijs en Management.

In het domein Techniek en Economie rekruteert de opleiding bedrijfskader van de hogeschool van Utrecht nu al het grootste deel van haar deelnemers vanuit de arbeidsmarkt. De notie van duaal en uitgesteld leren leent zich in principe voor toepassing op de overige kort-hbo opleidingen, mits zij worden ingepast in een te ontwikkelen hbo-curriculum.

5.2.3.3 Vernieuwing van het onderwijsbestel: structurele flexibilisering

De laatste variant impliceert flexibilisering van het (hoger) beroepsonderwijs op systeemniveau door het aanbod van nieuwe opleidingsmogelijkheden op postsecundair of non-tertiair niveau. Twee subvarianten verdienen in dit verband de aandacht.

In de eerste subvariant wordt *binnen* het hbo of het toekomstig bachelorprogramma ergens halverwege een ‘tussentmoment’ ingebouwd. Het zou hierbij kunnen gaan om een ‘collectief arrangement’, maar het is ook denkbaar dat aan de afzonderlijke hogescholen wordt overgelaten hoe de inhoud van deze programma’s – als onderdeel van het totale hbo-programma - tot aan dit ‘tussentmoment’ eruit ziet. Feitelijk gaat het daarbij om een onderdeel van een ISCED-5 programma; dat onderdeel leidt niet tot een diploma/getuigschrift, maar hoogstens tot een certificaat. Via eventueel ‘uitgesteld’ leren kan naderhand een bachelorgetuigschrift worden behaald door de doorstroomrechten te reguleren.

In de tweede subvariant worden *naast* het hoger beroepsonderwijs post-secundaire/non-tertiaire opleidingen (verder) tot ontwikkeling gebracht. Deze opleidingen zijn dubbelkwalificerend van karakter: naar de arbeidsmarkt en voor de vervolgstudie naar (de eindfase van) een bachelorprogramma. Bij succesvolle afronding worden deze opleidingen gewaardeerd met een diploma/getuigschrift en de doorstroomrechten naar hoger onderwijs kunnen worden gereguleerd. In deze variant zou het gaan om het ‘vullen’ van ISCED-4.

Beoordeling

Zeker bij de eerste subvariant is het de vraag of hiermee de afspraken in de Bologna-verklaring die gericht zijn op de internationale transparantie van hoger onderwijs worden doorbroken. Voor Nederlandse begrippen betekent hoger onderwijs tot nog toe het behalen van tenminste 168 studiepunten in deze onderwijsvorm; internationaal spreekt men als standaard over tenminste driejarige programma’s. Dit neemt niet weg dat aan beide subvarianten voordelen zijn verbonden. In de eerste plaats kunnen ze bijdragen tot een verhoging van de instroom in postsecundair en hoger onderwijs, met name voor deelnemers die anders niet zouden kiezen voor een vervolgopleiding, bijvoorbeeld vanuit het mbo. Daarmee kan tegemoet worden gekomen aan de roep om meer hoger opgeleiden. Afgaand op het huidige deelnemersaantal van het kort-hbo, past wellicht enige scepsis bij de noodzaak van dit additionele aanbod. Daarbij mag evenwel niet uit het oog worden verloren dat de laatste jaren van overheidswege een gedoogbeleid met betrekking tot het kort-hbo is gevoerd, hetgeen tot gevolg heeft dat het kort-hbo niet de kans heeft gekregen om uit te groeien wat betreft het aantal opleidingen.

Zo is bekend dat het merendeel van de bekostigde opleidingen binnen het kort-hbo een regionale functie vervult. Een spreiding van dergelijke opleidingen over het gehele land leidt dan al snel tot een verbreding van aantrekkelijk opleidingsaanbod.

Als het gaat om de te verwachten vraag naar dit additioneel aanbod is eerder in dit rapport vermeld dat de statistieken een onbetrouwbaar beeld geven van het aantal deelnemers dat op dit niveau opleidingen volgt (oratie De Grip). Het is mogelijk dat de potentiële behoefte om deel te nemen aan opleidingen op dit niveau aanzienlijk groter is dan uit de huidige deelname aan kort-hbo blijkt, maar waaraan nu bij gebrek aan alternatieven wordt tegemoet gekomen door niet-overheidsgerereguleerd en/of bekostigd aanbod. Daarnaast zou dit alternatieve aanbod aantrekkelijk kunnen zijn voor het alsnog kwalificeren van 'hbo-struikelars'.

In de tweede plaats kunnen deze subvarianten bijdragen tot de reductie van ongekwalificeerde uitval uit het hbo, die ertoe leidt dat studenten terugvallen op hun vooropleiding in het voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs als eindkwalificatie.

De keerzijde van de medaille is – met name bij de eerste subvariant – dat hbo-studenten de gelegenheid wordt geboden om te gemakkelijk genoeg te nemen met het niet afronden van een volledige hbo-studie. De ervaring in andere onderwijssectoren leert dat het meer zo is dat het aanbod de vraag schept dan dat de vraag een aanbod noodzakelijk maakt. Zo blijkt dat het aanbieden van niveaudifferentiatie binnen het mavo ertoe leidt dat leerlingen die bepaalde vakken in principe wel aankunnen, maar niet zo leuk vinden, deze op een lager niveau gaan volgen.

Een interessante vraag is daarom voor hoeveel van de bijna 70% hbo-deelnemers die ook daadwerkelijk een volledig diploma behalen, dit gevaar van dekwalificering eventueel werkelijkheid zal worden? Het gaat hier om de moeilijke afweging tussen vergrote doorstroom/instroom naar de beide in deze paragraaf besproken onderwijsvarianten alsmede de daarbij te realiseren kwalificatiewinst (doorstroomagenda) en het potentiële gevaar van rendementsverlies bij een categorie deelnemers die voorheen het hbo in principe moeiteloos konden afronden.

Naast de gevolgen voor deelnemersinstroom, rendement en (de)kwalificatie, vraagt de relatie met de arbeidsmarkt aandacht. Voor beide subvarianten zou moeten gelden dat het opleidingsaanbod arbeidsmarktrelevant zou moeten zijn. Deze arbeidsmarktrelevantie komt tot uiting in een expliciete relatie met een werkveld en een beroepsgroep. Deze eis geldt echter in sterkere mate voor de tweede subvariant dan voor de eerste. In de eerste subvariant gaat het om een mogelijkheid voor hogescholen om opleidingen tot aan een 'tussentmoment' te verzorgen onder uitreiking van een certificaat dat tevens de weg effent naar voltooiing van de studie op bachelor-niveau. De tweede subvariant leidt daarentegen tot een structurele voorziening met een dubbelkwalificerend karakter, waaraan een diploma is verbonden.

Op basis van dit onderzoek bleek het niet mogelijk om harde uitspraken te doen over de arbeidsmarktbehoefte waarin het huidige kort-hbo voorziet. Er zal daarom nader onderzoek nodig zijn naar de potentiële arbeidsmarktbehoefte waarin met name eventuele postsecundaire/non-tertiaire opleidingen zouden kunnen voorzien. Daarbij moet worden bedacht dat momenteel een aantal verkregen licenties voor kort-hbo in de praktijk toch niet verzilverd worden.

Bruikbaarheid

De hierboven besproken variant inzake de structurele flexibilisering is aantrekkelijk voor dat deel van het huidige kort-hbo, waarvoor upgrading tot bachelor-niveau, verkort hbo of 'duaal en uitgesteld leren' niet tot de mogelijkheden behoren. Uit het onderzoek is gebleken dat dit geldt voor het merendeel van de thans in voltijd aangeboden kort-hbo opleidingen.

In termen van beleidsproportionaliteit verdient daarbij de eerste subvariant, de inbouw binnen bestaande hbo-programma's, de voorkeur. De tweede subvariant, de creatie van een nieuwe structurele onderwijsvoorziening, impliceert een relatief ingrijpende stelselwijziging die (nog) niet kan worden onderbouwd.

5.3. Aanbevelingen

Ter afronding van dit onderzoek geven we de overheid de volgende aanbevelingen in overweging. In de eerste plaats zou de overheid op korte termijn met opleidingsaanbieders in overleg moeten treden over de vraag hoe hun bestaande aanbod binnen de toekomstige bachelorstructuur, eventueel gebruik makend van de mogelijkheid van verkort hbo, zou kunnen worden ingepast. Het is daarbij gewenst dat de overheid uitsluitsel geeft over de aanpak die zal worden gevolgd bij de bepaling van de studielast van het bachelorprogramma (vast of gedifferentieerd). Voor de inpassing van kort-hbo gelden de normale criteria en procedures, zoals deze ook zullen gelden voor de huidige hbo-programma's. Het lijkt daarbij redelijk om in de besluitvorming een overgangperiode te bepalen die instellingen in staat stelt de nodige aanpassingen te plegen.

In de tweede plaats is het zinvol de beleidskeuzes te relateren aan een bredere discussie omtrent de gewenste vorm(en) van flexibilisering binnen het (hoger) beroepsonderwijs. In paragraaf 5.2.3 van dit onderzoek zijn in dat verband verschillende varianten besproken. Op het eerste gezicht lijken daarbij een meer flexibele programmering op deelnemersniveau en structurele flexibilisering lijnrecht tegenover elkaar te staan. Voor- en nadelen van beide subvarianten zouden verder moeten worden uitgewerkt en wellicht kan hier ook nog een synthese uit voortkomen.

6. BIJLAGEN

6.1 *Lijst van afkortingen*

BVE	Beroepsonderwijs en Volwassenen Educatie.
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek.
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs.
EVC	Eerder Verworven Competenties.
Eslog	European senior logistician (integrale logistiek).
hbo	hoger beroepsonderwijs.
HBO-raad	vereniging van hogescholen
HOOP	Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan.
ISCED	International Standard Classification Education.
IVA	Instituut voor arbeidsmarktvragestukken.
kort-hbo	kort hoger beroepsonderwijs.
IATA	International Air Transport Association.
MKB	Midden en Kleinbedrijf.
NEMAS	Nederlandse Management Stichting.
NIMA	Nederlands Instituut voor Marketing.
OCenW	Onderwijs Cultuur en Wetenschappen.
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development.
PAEPON	Platform van Aangewezen/Erkende Particuliere Onderwijsinstellingen in Nederland.
SER	Sociaal Economische Raad.
SEPR	Stichting Examens en Proeven voor het Reisbureaubedrijf.
SVM	Sectorvorming en Vernieuwing Middelbaar Beroepsonderwijs
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
WHW	Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek
WO	Wetenschappelijk Onderwijs

6.2 Tekst brief Ministerie van OCenW van 1 maart 2001.

Geacht college/Geachte directie,

Hierbij wil ik u informeren over aanleiding en doel van het binnenkort van start gaande onderzoek naar de maatschappelijke positie van de korte opleidingen in het hoger beroepsonderwijs. Ik acht dit onderzoek, dat in eerste aanleg een verkennend karakter heeft, noodzakelijk in verband met de beoogde besluitvorming over de positie van die opleidingen.

1. Aanleiding onderzoek

De aanleiding voor het onderzoek is de conclusie in het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP) 2000 dat ik zal bezien wat de maatschappelijke positie is van het bestaande aanbod aan kort-hbo alvorens een besluit te nemen tot afbouw van die programma's als afzonderlijke CROHO-opleiding. Vertrekpunt hierbij is de in 1998 gemaakte afspraak met de Tweede Kamer bij gelegenheid van de behandeling van de wetwijziging van de WHW en de Wet op de studiefinanciering naar aanleiding van het HOOP 1996, waarbij ondermeer werd besloten tot de invoering van een normatieve studielast van 168 studiepunten voor initiële hbo-opleidingen.

2. Beleidsuitgangspunten

Bij de definitieve besluitvorming over de positie van de korte opleidingen zijn de volgende beleidsuitgangspunten in belangrijke mate medebepalend:

- * het principebesluit van de betrokken Europese staten om te komen tot een meer transparant geheel van de hoger onderwijsvoorzieningen in internationale context (de Bolognaverklaring over invoering van de bachelor-masterstructuur);
- * de vaststelling dat voortzetting van de CROHO-registratie van de korte hbo-opleidingen conform hun huidige status op gespannen voet met dit besluit staat;
- * de voorgenomen invoering van een systeem van accreditatie voor het hoger onderwijs.
- * de noodzaak tot verdergaande flexibilisering en variëteit in het hoger onderwijsaanbod gezien de toenemende heterogeniteit van de studerenden;

3. Reikwijdte onderzoek

Het onderzoek richt zich op de categorie opleidingen met een geringere studielast dan 168 studiepunten welke zijn opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Zoals bekend hebben de opleidingen waarop het onderzoek betrekking heeft - in afwachting van de eerder aangekondigde besluitvorming over het kort-hbo - op dit moment een overgangsrechtelijke status.

Op welke concrete korte opleidingen het onderzoek zich richt blijkt uit het bijgevoegde overzicht, dat is samengesteld op basis van gegevens in het CROHO 2001-2002. Indien dit overzicht onvolledigheden (opleidingen zijn niet in het overzicht opgenomen) of onjuistheden bevat (niet uitgesloten is dat de studielast van enkele opleidingen inmiddels is veranderd en/of opleidingen met een einddatum in het CROHO zijn opgenomen), verzoek ik u mij dat per ommegaande te laten weten onder vermelding van het volgnummer van de betreffende opleiding(en).

Voor de goede orde wijs ik u erop dat het onderzoek GEEN betrekking heeft op:

- * de hbo-opleidingen die in artikel 7.4 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) zijn vermeld met een afwijkende studielast;
- * de tweedegraads lerarenopleidingen verpleegkunde;
- * de opleidingen van kader in de gezondheidszorg;
- * de opleidingen tot verpleegkundige in de maatschappelijke gezondheidszorg;
- * de opleidingen tot oefentherapeut-Mensendieck, oefentherapie cesar, mondhygiëne, orthoptist en podotherapie. Het is de bedoeling dat de studielast van deze opleidingen, die nu 126 studiepunten bedraagt, per studiejaar 2002-2003 zal worden verlengd tot 168 studiepunten. Dit is overeenkomstig het voornemen van de betrokken hogescholen, geformuleerd in de brief van de HBO-raad aan OCenW van 16 augustus 2000 met kenmerk 00.792/aba/bs, naar aanleiding van de aanbeveling in het

verkenningrapport 'De toekomst van het Hoger Gezondheidszorg Onderwijs';

* verkorte studietrajecten binnen opleidingen met een nominale studielast van 168 studiepunten, die als flexibele leerroute - met behoud van de 168 studiepunten - zijn ingericht voor bepaalde categorieën studenten.

4. Uitvoering en inrichting onderzoek

Bureau Smets+Hover+ adviseurs voor professionele organisaties, gevestigd te Den Haag, zal het onderzoek over het kort-hbo in mijn opdracht uitvoeren. De heer drs. P. Gransbergen treedt als projectleider op en Smets+Hover+ gaat een samenwerkingsverband aan met het Centrum voor Innovatie van Opleidingen (CINOP) in 's-Hertogenbosch. Mijn voornemen is om voor het onderzoek een begeleidingscommissie in te stellen, waarin PAEPON, HBO-raad, VNO-NCW, de Inspectie Hoger Onderwijs en OCenW zitting nemen. Het traject gaat begin maart van start en zal naar verwachting in juni aanstaande tot een afronding komen.

5. Onderzoeksopzet

In de aanhef van dit schrijven is benadrukt dat het om verkennend onderzoek gaat waarvan de resultaten echter wel een zodanig volledig en betrouwbaar beeld van het onderzoeksobject moeten opleveren dat verantwoorde beleidsopties kunnen worden gepresenteerd.

Smets+Hover+ zal hiertoe de onderzoeksvraagstelling in kaart brengen en bezien in welke vorm daarover met de hogescholen wordt gecommuniceerd. In ieder geval zullen de volgende onderdelen aan de orde komen:

a. Een kwantitatieve verkenning van de opleidingsbehoefte waarin de opleidingen momenteel voorzien. Daarbij gaat het om vragen als:

* wordt de opleiding daadwerkelijk conform de CROHO-registratie aangeboden of is er sprake van een afwijkende programmatische setting?

* maakt de hogeschool op dit moment (studiejaar 2000-2001) gebruik van de CROHO-licentie en/of is inmiddels (ook) de inschrijving voor het studiejaar 2001-2002 opengesteld?

* wat betreft de opleidingen verbonden aan aangewezen hogescholen: hoeveel studenten volgen de onderscheiden programma's of hebben hieraan in het recente verleden deelgenomen? (wat betreft het bekostigd hbo zijn deze gegevens reeds beschikbaar).

Dit onderdeel draagt een 'administratief' karakter en beoogt op basis van een gestructureerde vragenlijst zo volledig mogelijk in kaart te brengen welke CROHO-licenties daadwerkelijk worden benut.

b. Een kwalitatieve verkenning van het onderwijskundig profiel van de opleidingen die worden verzorgd. Daarbij gaat om gegevens als studieduur, studieprogramma, onderwijskundige inrichting, enz. Deze data zijn noodzakelijk om de betreffende opleidingen naar niveau en inhoud te kunnen positioneren in relatie tot verwante hbo-opleidingen en opleidingen binnen het WEB-domein. In het verlengde hiervan vindt ook een kwalitatieve verkenning plaats van de maatschappelijke positionering van de opleidingen als schakel tussen opleidingsvraag en latere beroepsbeoefening. Op welk type deelnemers richten de opleidingen zich, hoe effectief zijn hun opleidingsinspanningen en hoe verhouden zij zich tot de functies in het werkveld waarvoor zij opleiden.

Voor dit onderdeel van het onderzoek worden semi-gestructureerde vraaggesprekken gevoerd met een aantal instituten dat de opleidingen verzorgt, om tot de juiste waardeoordelen te komen met betrekking tot het onderwijskundig en maatschappelijk profiel van de opleidingen die worden verzorgd.

c. De verkenning van de beleidsopties vormt het laatste onderdeel van het onderzoek. Hierbij valt te denken aan verlenging van het curriculum tot 168 punten, inpassing in een bestaande opleiding, samenvoeging met andere verwante (korte) opleidingen zodat een geheel van 168 studiepunten ontstaat, beëindiging of voortzetting buiten het kader van de WHW.

Het is mijn bedoeling om een zo groot mogelijk deel van het onderwijsaanbod op het terrein van het kort-hbo op deze wijze in kaart te laten brengen. Ik reken op uw medewerking bij het inventariseren van de hiervoor genoemde aspecten en het geven van informatie over uw voornemens, respectievelijk verwachtingen met betrekking tot de toekomstige inbedding van de programma's.

Vanwege de vereiste zorgvuldigheid in het verdere besluitvormingsproces en gelet op het belang dat u zelf heeft bij een zorgvuldige afweging van de opties voor de toekomst van dit onderwijsaanbod, is het evident dat er een zo goed mogelijke analyse moet plaatsvinden. In het geval Smets+Hover+ u tijdens het onderzoek, om logistieke redenen, niet zou benaderen, kunt u uiteraard ook zelf het initiatief nemen en de gevraagde informatie over de opleidingen aan Smets+Hover+ voorleggen.

Tenslotte wijs ik u erop dat ik van deze brief een afschrift heb gezonden aan de voorzitter van de Tweede Kamer, het bestuur van de HBO-raad, PAEPON, de Inspectie Hoger Onderwijs, VNO-NCW en aan Smets+Hover+.

Hoogachtend,

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,
namens deze,

Overzicht hbo-opleidingen in CROHO 2001-2002 met studielast minder dan 168 punten

1. AANGEWEZEN HOGESCHOLEN

Croho-onderdeel: Onderwijs

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
1 Engels 2e graad	Ref. Leergangen De Driestar	84
2 geschiedenis 2e graad	Ref. Leergangen De Driestar	84
3 godsdienst 2e graad	Sticht. Reformatorische Leergangen	80
4 Nederlands 2e graad	Ref. Leergangen De Driestar	84
5 pedagogiek 2e graad	Ref. Leergangen De Driestar	84
6 wiskunde 2e graad	Ref. Leergangen De Driestar	84

CROHO-onderdeel: Techniek

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
7 kort hbo - informatica	Hogere Opleidingen Bandoera	84
8 kort hbo - informatica	Hogeschool LOI	72
9 opleiding tot verkeersvlieger	Nationale Luchtvaart School	88
10 wiskunde	Ref. Leergangen De Driestar	84

CROHO-onderdeel: Gezondheidszorg

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
11 kort basisprogr. alternatieve genezers	Hogeschool LOI	42
12 kort beleid en beheer gezondheidszorg	Hogeschool ISBW B.V.	84
13 kort hbo haarverzorging	Hogere Opleidingen Bandoera	84
14 kort hbo lichaamsverzorging	Hogere Opleidingen Bandoera	84
15 kort management gezondh.zorg	Hogeschool ISBW B.V.	84
16 secretaresse geneesk. praktijk	Hogeschool Hanzesteden	42
17 medisch management	Hogeschool Hanzesteden	42

CROHO-onderdeel: Economie

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
18 aa-dagopleiding	HBO Nederland	80
19 account management	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
20 account management	Hogeschool Schoevers	84
21 administratie	Fontys Bedrijfshogeschool	42
22 administratie	Hogeschool Markus Verbeek	42
23 assistent-controller	Fontys Bedrijfshogeschool	84
24 assistent controller	Hogeschool Markus Verbeek	84
25 assurantie	Fontys Bedrijfshogeschool	42
26 assurantie	HBO Nederland	56
27 assurantie	Hogeschool Markus Verbeek	42
28 assurantie	Opleidingsinstituut GEO B.V.	56
29 assurantie (2 jr.)	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
30 assurantie (2 jr.)	HBO Nederland	112
31 assurantie (2 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	112
32 assurantie management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
33 assurantie management	Hogeschool Markus Verbeek	84
34 bank en verzekeringen	Hogeschool Wittenborg	84
35 bankverzeker./makelaardij/man./ass.	Akad. v. Commercieel Onderwijs	42
36 bedrijfsinformatica	Hogeschool Markus Verbeek	126
37 bedrijfsinformatie management	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84

38	bedrijfskunde	Hogeschool Wittenborg	126
39	bedrijfsleer	Hogeschool Hanzesteden	42
40	bedrijfsmanagement	Fontys Bedrijfshogeschool	42
41	bedrijfsmanagement	Hogeschool Markus Verbeek	42
42	belastingconsulent	Hogeschool LOI	42
43	communicatie copywriting	Fontys Bedrijfshogeschool	84
44	communicatie copywriting	Hogeschool Markus Verbeek	84
45	communicatiemanagement	Hogeschool Wittenborg	126
46	communicatiemanagement	Intercollege Business School	126
47	corporate communicatie	Fontys Bedrijfshogeschool	84
48	econ. juridisch management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
49	economische bedrijfskunde	Fontys Bedrijfshogeschool	84
50	economische bedrijfskunde	Hogeschool Markus Verbeek	84
51	economische bedrijfskunde	Hogeschool LOI	84
52	economische bedrijfskunde	Stichting Hoger Onderwijs NOVI	84
53	finan. management (mba/spd) (2 jr.)	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
54	finan. management (mba/spd) (2 jr.)	Fontys Bedrijfshogeschool	84
55	finan. management (mba/spd) (2 jr.)	HBO Nederland	112
56	finan. management (mba/spd) (2 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	112
57	finan. management (mba/spd) (1 jr.)	HBO Nederland	56
58	finan. management (mba/spd) (1 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	56
59	financieel management	Hogeschool Markus Verbeek	126
60	financieel management	Hogeschool LOI	128
61	fiscaal economisch management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
62	hoger toeristisch en recreatief onderw.	Hogeschool DOC	84
63	hogere kaderopl. internat. secretariaat	Hogeschool DOC	84
64	hbo management	Hogeschool Markus Verbeek	126
65	hbo vastgoed	Hogeschool DOC	84
66	hogere informatie management	Intercollege Business School	126
67	hogere management (3 jr.)	Intercollege Business School	126
68	hospitality business opleiding	Intercollege Business School	126
69	informatica technologie	Fontys Bedrijfshogeschool	84
70	internationaal marketing management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
71	internationaal marketing management	Hogeschool Markus Verbeek	84
72	internationale marketing	Fontys Bedrijfshogeschool	42
73	internationale marketing	Hogeschool Markus Verbeek	42
74	interne communicatie	Fontys Bedrijfshogeschool	84
75	interne communicatie	Hogeschool Markus Verbeek	84
76	kort h.b.o. - bedrijfsecon. manag	Hogeschool ISBW B.V.	102
77	kort h.b.o. management	Hogeschool LOI	94
78	kort hbo bedrijfsadministratie	Hogeschool Notenboom	84
79	kort hbo bedrijfskunde	Hogeschool ISBW B.V.	84
80	kort hbo communicatie	Hogere Opleidingen Bandoera	84
81	kort hbo management	Hogeschool ISBW B.V.	84
82	kort hbo marketing en sales	Hogeschool ISBW B.V.	84
83	kort hbo marketing management	Hogeschool LOI	84
84	kort hbo secretariaeel medew.	Akad. v. Commercieel Onderwijs	42
85	kort hbo toerisme	Hogeschool Notenboom	101
86	kort hbo toerisme en recreatie	Hogere Opleidingen Bandoera	84
87	kort hbo toerisme en recreatie	Hogeschool LOI	128
88	kort hotel/hospitality management	Hogeschool TIO	84
89	kort hotel/hospitality management	Hogeschool ISBW B.V.	84
90	kort logistiek/fac.management	Hogeschool ISBW B.V.	84
91	kort marketing en communicatie	Hogeschool ISBW B.V.	84
92	kort-hbo hotelmanagement	Hogeschool Notenboom	101

93 kort-hbo hotelmanagement	Hogeschool TIO	84
94 kort-hbo marketing	Hogeschool Notenboom	101
95 makelaardij o.g. (2 jr.)	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
96 makelaardij o.g. (2 jr.)	HBO Nederland	112
97 makelaardij o.g. (2 jr.)	Hogeschool Wittenborg	84
98 makelaardij o.g. (2 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	112
99 manag. docum. infovoorziening	Hs. Manag. Docum. Informatiev.	102
100 management v. ondernemerschap	Fontys Bedrijfshogeschool	84
101 marketing & verkoop	Fontys Bedrijfshogeschool	42
102 marketing & verkoop	Hogeschool Markus Verbeek	42
103 marketing & verkoop management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
104 marketing & verkoop management	Hogeschool Markus Verbeek	84
105 marketing communicatie	Fontys Bedrijfshogeschool	84
106 marketing communicatie	Hogeschool Markus Verbeek	84
107 marketing communicatie	New School for Information Services	126
108 marketing en logistiek	Akad. v. Commercieel Onderwijs	42
109 marketing en media	Fontys Bedrijfshogeschool	42
110 marketing en media	Hogeschool Markus Verbeek	42
111 marketing en public relations	Akad. v. Commercieel Onderwijs	42
112 marketing en public relations	KBK Hogeschool B.V.	84
113 marketing en public relations	Stichting Hoger Onderwijs NOVI	63
114 marketing en sales	KBK Hogeschool B.V.	84
115 marketing management (2 jr.)	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
116 marketing management (2 jr.)	Fontys Bedrijfshogeschool	84
117 marketing management (2 jr.)	HBO Nederland	112
118 marketing management (2 jr.)	Hogeschool DOC	84
119 marketing management (2 jr.)	Hogeschool Thorbecke	84
120 marketing management (2 jr.)	Hogeschool Markus Verbeek	84
121 marketing management (2 jr.)	Hogeschool Praehep	84
122 marketing management (2 jr.)	Hogeschool Schoevers	84
123 marketing management (2 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	112
124 marketing management (2 jr.)	Stichting Hoger Onderwijs NOVI	63
125 marketing management (1 jr.)	HBO Nederland	56
126 marketing management (1 jr.)	KBK Hogeschool B.V.	42
127 marketing management (1 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	56
128 mediacomunicatiemanagement	Hogeschool Wittenborg	126
129 milieu management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
130 milieu management	Hogeschool Markus Verbeek	84
131 mode en management	Akad. v. Commercieel Onderwijs	105
132 mode en management	TMO, Hs. voor Modemanagement	105
133 music-management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
134 office management (2 jr.)	Hogeschool Schoevers	84
135 onroerend goed	Fontys Bedrijfshogeschool	42
136 onroerend goed	Hogeschool Markus Verbeek	42
137 onroerendgoed management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
138 onroerendgoed management	Hogeschool Markus Verbeek	84
139 opleiding voor manag. econ. en recht	Fontys Bedrijfshogeschool	84
140 personeel	Fontys Bedrijfshogeschool	42
141 personeel	Hogeschool Markus Verbeek	42
142 personeelsmanagement	Fontys Bedrijfshogeschool	84
143 personeelsmanagement	Hogeschool Markus Verbeek	84
144 reisbureaumanagement	Hogeschool TIO	84
145 spd bedrijfsadministratie	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
146 sport-management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
147 toerisme (1 jr.)	HBO Nederland	56

148 toerisme (1 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	56
149 toerisme (2 jr.)	Akad. v. Commercieel Onderwijs	84
150 toerisme (2 jr.)	HBO Nederland	112
151 toerisme (2 jr.)	Opleidingsinstituut GEO B.V.	112
152 toeristisch management	Hogeschool Schoevers	84
153 treasury management	Fontys Bedrijfshogeschool	84
154 treasury management	Hogeschool Markus Verbeek	84

CROHO-onderdeel: Recht

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
155 belastingconsulent	Stichting Hoger Onderwijs NOVI	42

CROHO-ond.: Gedrag en maatschappij

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
156 kort hbo personeelsmanagement	Hogeschool Notenboom	84
157 kort hbo personeelsmanagement	Hogeschool ISBW B.V.	84
158 pedagogiek	Ref. Leergangen De Driestar	84

CROHO-onderdeel: Taal en cultuur

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
159 congresstolk Russisch	Hogere Opleidingen Bandoera	10
160 kort hbo vertaler Duits	Hogeschool LOI	105
161 kort hbo vertaler Engels	Hogeschool LOI	105
162 kort hbo vertaler Frans	Hogeschool LOI	105
163 kort hbo vertaler Spaans	Hogeschool LOI	105
164 opleiding tolk-vertaler	Hs. West-Nederl. v. Tolk/Vertaler	105
165 opleiding tot tolk	Hogere Opleidingen Bandoera	105
166 opleiding tot tolk	ITV Hs. voor Tolken en Vertalen	105
167 opleiding tot tolk Spaans	Stg. Opl. HO voor Tolken & Vertalers	105
168 opleiding tot vertaler Spaans	Stg. Opl. HO voor Tolken & Vertalers	105
169 vertaler (nieuwe stijl)	Hogere Opleidingen Bandoera	105
170 vertaler (nieuwe stijl)	ITV Hs. voor Tolken en Vertalen	105

2. BEKOSTIGDE HOGESCHOLEN

CROHO-onderdeel: Techniek

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
171 kort hbo - informatica	Hogeschool Zuyd	84
172 kort hbo - logistiek	Fontys Hogescholen Venlo	105
173 opleiding voor bedrijfskader	Fontys Hogescholen Eindhoven	84
174 opleiding voor bedrijfskader	Hogeschool van Utrecht	84

CROHO-onderdeel: Economie

vlgnr. / opleiding	hogeschool	studielast
175 kort bedrijfskundige informatica	Hanzehogeschool Groningen	84
176 kort bedrijfskundige informatica	Saxion Hogeschool IJsselland	84
177 kort hbo facilitaire dienstverlening	Hanzehogeschool Groningen	84
178 kort hbo toerisme en recreatie	Nat. Hs. v. Toerisme en Verkeer	84

6.3 Tekst brief Ministerie van OCenW van 23 april 2001

Geacht college/Geachte directie,

Met mijn brief van 1 maart met het kenmerk HBO/AS/2001/7546 heb ik u geïnformeerd over de doelstellingen en de aanpak van het verkennend onderzoek naar de maatschappelijke positie van de opleidingen kort-hbo. Uw hogeschool is als aanbieder van zulke opleidingen bij dit onderzoek betrokken. Wel kan het zo zijn dat u naar aanleiding van mijn brief van 1 maart melding hebt gemaakt van wijzigingen in het opleidingsaanbod, zodat uw hogeschool niet langer over korte opleidingen beschikt. In dat geval is deze brief uiteraard niet meer op uw situatie van toepassing.

Met de uitvoering van dit onderzoek is belast het bureau Smets+Hover+ te Den Haag. Als eerste stap heeft dit bureau u onlangs een vragenlijst voorgelegd. In mijn eerdergenoemde brief heb ik onder punt 4 de instelling van een begeleidingscommissie voor het onderzoek aangekondigd. Hierbij laat ik u weten welke invulling ik aan dit instrument heb gegeven.

Plaatsbepaling begeleidingscommissie onderzoek kort-hbo

Voor de plaatsbepaling van de begeleidingscommissie (BC) voor het verkennend onderzoek naar de positie van de opleidingen kort-hbo heb ik in overleg met bureau Smets+Hover+ gekozen voor een constellatie, waarbij de BC fungeert als klankbordgroep. Bij de samenstelling van de BC heeft de deskundigheid van de leden inzake het domein, waarop het onderzoeksvraagstuk zich richt, de doorslag gegeven. Op basis van haar deskundigheid communiceert de BC met de onderzoeker(s) om te bevorderen dat bij de opzet, de voortgang en de resultaten van het onderzoek de nodige zorgvuldigheid wordt betracht om tot een deugdelijke oordeelsvorming te komen binnen de door de mij bepaalde context en doelstelling van het onderzoek.

Overwegingen

Getuige de verzoeken tot deelname aan de BC vanuit de diverse bij het onderzoek betrokken organisaties (PAEPON, HBO-raad, Inspectie Hoger Onderwijs en VNO-NCW) heb ik mij bij de samenstelling van de BC laten leiden door de noodzaak om de deskundigheid vanuit deze geledingen te benutten. De hiervan is als opdracht voor het onderzoek uitdrukkelijk bepaald dat het om een verkennend onderzoek gaat dat bouwstenen moet opleveren voor een verantwoorde oordeelsvorming mijnerzijds. Beide overwegingen geven steun aan de gedachte dat voor de BC een rol als klankbordgroep het meest geëigend is. Dit leidt tot de volgende invulling.

Plaatsbepaling en taakomschrijving

De BC wordt door mij ingesteld als klankbordgroep ten dienste van de onderzoeksinstantie, bureau Smets+Hover+.

Bij de samenstelling van de BC spelen deskundigheid en betrokkenheid bij het hoger beroepsonderwijs een doorslaggevende rol. Personen die zicht hebben op het geheel van de bij het onderzoek betrokken instellingen en het betreffende werkveld genieten de voorkeur.

De BC wordt door de onderzoeksinstantie benut ten behoeve van de zorgvuldigheid van de onderzoeksopzet en –uitvoering alsmede ter verzekering ervan dat de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek redelijkerwijs voortbouwen op de tijdens het onderzoek verkregen gegevens.

Dit laat onverlet de professionele verantwoordelijkheid van Smets+Hover+ terzake.

Samenstelling BC

Door de betrokken organisaties zijn de volgende personen als lid van de BC aangemeld:

PAEPON	-	mevr. A. Bakker
HBO-raad	-	de heer C. de Jong
Inspectie Hoger Onderwijs	-	de heer G. van Hardeveld
VNO-NCW	-	de heer A.J.E.G. Renique

Vanuit dit ministerie zal de heer B.A. Broerse in de commissie zitting nemen met als plaatsvervanger mevr. F.M.H. Boselie-Abbenhuis.

Vergaderfrequentie

Voor het vervullen van haar taak komt de BC ten minste tweemaal bijeen.

Tijdens de eerste bijeenkomst worden de volgende zaken besproken:

- de resultaten van de kwantitatieve doorlichting;
- een ontwerp voor een format dat als gespreksleidraad zal dienen bij de kwalitatieve doorlichting van een aantal nader te bepalen hogescholen.

Tijdens de tweede bijeenkomst komen aan de orde:

- de resultaten van de vraaggesprekken met een aantal hogescholen;
- de conclusies op basis van deze vraaggesprekken en het kwantitatieve onderzoek;
- de ‘vertaling’ van deze conclusies in beleidsopties voor de toekomst van het kort-hbo.

Hoogachtend,

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,
namens deze,

N.M.J. Maan,
(plv. directeur Hoger Beroepsonderwijs)

6.4 *Vragenlijst*

Naam en adres:

VRAGENLIJST Kort HBO Ministerie van OCenW

April 2001

smets+ hover+, Raamweg 17, 2596 HL DEN HAAG
T 070 - 3 450 520; F 070 - 3 600 869; E bureau@smetshover.nl

VRAGENLIJST Verkennend onderzoek maatschappelijke positie opleidingen Kort-hbo in opdracht van het Ministerie van OCenW

Doel van het onderzoek

Het betreft hierbij een verkennend onderzoek naar de maatschappelijke positie van korte opleidingen in het hoger beroepsonderwijs dat noodzakelijk is in verband met door het Ministerie beoogde besluitvorming in het licht van internationale afspraken over de toekomstige positionering van deze opleidingen.

Soorten vragen

In de vragenlijst zitten vragen over:

- de beschikbaarheid van gegevens over een aantal specifieke onderdelen van het onderwijs binnen uw instituut;
- concrete gegevens die wij in het kader van het onderzoek graag van u willen verkrijgen.

Het invullen is eenvoudig en spreekt voor zich. Lees de vraag eerst en - bij de geprecodeerde vragen - de antwoorden en vul dan uw antwoord in.

Verwerking van de gegevens

De rapportage vindt niet per ondervraagde plaats maar geanonimiseerd. De gegevens van het onderzoek worden vertrouwelijk verwerkt. De geaggregeerde uitkomsten worden besproken met leden van de begeleidingscommissie van de commissie. Op basis hiervan vindt schriftelijke eindrapportage naar de opdrachtgever plaats. De opdrachtgever zal nader bepalen hoe de resultaten van dit onderzoek aan betrokkenen zullen worden medegedeeld.

Inzenden van de vragenlijst

Als u klaar bent met het invullen, controleer dan of alles is ingevuld en stuur de vragenlijst dan in bijgevoegde enveloppe terug voor donderdag 12 april 2001 naar:

smets+ hover+
Antwoordnummer 84244
2508 WB Den Haag

Vragen over de vragenlijst

Als u vragen over de vragenlijst heeft, kunt u zich wenden tot: P. Gransbergen, smets+ hover+, telefoon: 070 3 450 520

Gegevens over het instituut								
1	In onderstaande tabel staan de basisgegevens van het instituut vermeld voor zover die bekend zijn. Wilt u als de gegevens niet juist zijn, deze corrigeren of invullen?							
	Gegeven:		Correctie:					
	Naam:	Hogeschool X						
	Adres:							
	Postcode							
	Plaats:							
	Telefoon:							
	Contact-persoon:							
2	Welke gegevens heeft u van de individuele deelnemers in uw administratie opgeslagen? Kunt u overzichten van het betreffende gegeven relatief eenvoudig uit uw administratie halen? Bent u bereid om overzichten van het deelnemersgegeven – indien gevraagd – voor dit onderzoek beschikbaar te stellen? <p>Toelichting: Geef per gegeven een antwoord op de drie vragen. Als in het kader van dit onderzoek gegevens over deelnemers aan u gevraagd worden, zal het gaan om overzichten en niet om individuele of individueel herleidbare gegevens.</p>							
	Deelnemersgegevens		Beschikbaar		Overzicht mogelijk		Bereid om te geven	
			JA	NEE	JA	NEE	JA	NEE
	Geboortejaar							
	Geboorteland							
	Geboorteland ouders							
	Vooropleiding							
	Jaar van instroom							
	Betaald werk							
	Omvang betaald werk							
	Motieven studiekeuze							
	Jaar van uitstroom							
	Wel of geen diploma bij uitstroom							
	3	Welke gegevens heeft u in verband met de kwaliteitsbewaking van uw opleidingen? Bent u bereid om overzichten van deze gegevens – indien gevraagd – voor dit onderzoek beschikbaar te stellen? <p>Toelichting: hieronder zijn vijf vormen van kwaliteitsbewaking onderscheiden. Geef voor elk alternatief een antwoord op de twee vragen.</p>						
<i>Vormen van kwaliteitsbewaking</i>		<i>Van toepassing</i>		<i>Bereid om te geven</i>				
		<i>JA</i>	<i>NEE</i>	<i>JA</i>	<i>NEE</i>			
periodiek opstellen van zelfevaluatieverslag								
gebruik maken van landelijk erkende examens								
betrekken van werkveld bij curriculumontwikkeling								
externe doorlichting van de opleidingen door de rijksinspectie								
externe doorlichting van de opleidingen door andere instanties								

Hogeschool: Gegevens per opleiding					
1	In onderstaande tabel zijn de basisgegevens per opleiding van uw instituut vermeld voor zover die bekend zijn. Wilt u als de gegevens niet juist zijn, deze corrigeren of invullen?				
	Gegeven:		Correctie:		
	Opleidingsnaam:	Y			
	Studielast	xx			
2	Hoeveel deelnemers had uw opleiding? ☐ U kunt daarbij gebruik maken van onderstaand overzicht.				
		1998-1999	1999-2000	2000-2001	
	Deelnemersaantallen				
3	Welke gegevens heeft u over het onderwijs binnen de opleiding? ☐ Bent u bereid om overzichten van het deze gegevens – indien gevraagd – voor dit onderzoek beschikbaar te stellen?				
	Onderwijsgegevens	Beschikbaar		Bereid om te geven	
		JA	NEE	JA	NEE
	Leerplan				
	Studiegids				
Examenreglement					
4	Stelt u specifieke toelatingseisen voor toelating van de deelnemers aan de opleiding?				
	Toelatingseisen	JA	NEE		
	minimaal diploma havo/vwo of mbo-lang (niveau 4) een bij de opleiding passende werksituatie				
5	Welke zijn uw plannen voor de opleiding?				
	Voornemens	JA	NEE		
	Vermoedelijk niet aangeboden in cursusjaar 2001-2002 Vermoedelijk definitief beëindigd				

6.5 Formulieren kwalitatief onderzoek

Typering kort hbo-opleidingen (instituutsformulier)

1. Opleidingsaanbieder					
2. Typering instituut (geheel)	Algemene opmerking(en):				
2.1 deelnemersaantal					
2.2 omvang aanbod korte cursussen% van deelnemers: beroepsgericht% van deelnemers: algemeen gericht			
2.3 omvang 'erkende' opleidingen% deelnemers op mbo-niveau% deelnemers op kort hbo-niveau% deelnemers op hbo-niveau		
2.4 overige educatieve activiteiten (typering)	☐ geen ☐				
3 Deelnemers	Algemene opmerking(en):				
3.1 leeftijd	< 25 jaar:%	25 - 40 jaar:%	40 - 55 jaar:%	≥ 55 jaar:%	☐ onbekend
3.2 man / vrouw	Man:%	Vrouw:%	Onbekend:%		
3.3 achtergrond deelnemers% autochtonen% allochtonen	☐ Onbekend		
3.4 werksetting	Ja:%	Nee:%	Onbekend:%		
3.5 motieven opleidingskeuze	Belangrijkste genoemde motieven:				
4 Kwaliteitszorg	Algemene opmerking(en):				
4.1 systeem	☐ ja ☐ nee		Zo ja, modeltypering:		
4.2 externe kwaliteitszorg	☐ ja		☐ nee, door naar 4.4		
- onafhankelijke des kundigen	Typering:				
- regelmaat	Eén keer per jaar				
- samenwerking andere instellingen	☐ ja, met		☐ nee		
- oordeel studenten	☐ ja, via:		☐ nee		
- openbaarheid rapport	☐ ja		☐ nee		
4.3 onafhankelijke des kundigen beschikken over informatie m.b.t.:	Doelstellingen ☐ ja ☐ nee	Inhouden ☐ ja ☐ nee	Aanpak / werkwijze ☐ ja ☐ nee	Rendement ☐ ja ☐ nee	Randvoorwaarden ☐ ja ☐ nee
4.4 betrokkenheid werk veld:					
- bij inhoudsbepaling	☐ ja, via		☐ nee		
- bij examinering	☐ ja, d.m.v.		☐ nee		

Typering kort hbo-opleidingen (opleidingsformulier)

1. Opleidingsaanbieder			
2. Naam opleiding			
3. Relevantie opleiding	Algemene opmerking(en):		
3.1 gericht op beroep(engroep)	Typering:		
3.2 opleidingsbehoefte	Typering:		
3.3 naastliggende opleiding(en)	☐ richting 'lang' - hbo: ☐ richting bve:		
3.4 documentatie	Ondersteunende bronnen:		
4. Toelating	Algemene opmerking(en)		
4.1 vooropleiding	☐ mbo 4 / havo / vwo	☐ geen	☐ anders:
4.2 werksetting	☐ verplicht	☐ niet verplicht	
5. Curriculum	Algemene opmerking(en):		
5.1 aantal studiepunten studiepunten		
5.2 opleidingsduur	Nominaal jaar		
5.3 tijdsindeling (gemiddeld) per week	Contacttijd theorie..... uur	Zelfstudie uur	'Praktijktijd': ☐ verplicht ☐ niet verplicht
5.4 studie-onderdelen (inclusief studiepuntenverdeling)	Bron: Beknopte omschrijving:		
5.5 vergelijking met hbo	hbo-opleiding (zie 3.3): Belangrijkste overeenkomsten (typering): Belangrijkste verschillen (typering):		
5.6 vergelijking met bve	Bve-opleiding (zie 3.3): Belangrijkste overeenkomsten (typering): Belangrijkste verschillen (typering):		
6. Examinering	Algemene opmerking(en):		
6.1 type	☐ instituut	☐ extern, namelijk	
6.2 examenreglement	☐ aanwezig	☐ niet aanwezig	
6.3 betrokkenheid externen	☐ ja, namelijk	☐ nee	
6.4 toetsingsinhoud	☐ theorie	☐ praktijk	☐ theorie - praktijk
6.5 toetsingsvorm	☐ gesloten	☐ open	
6.6 erkenning diploma's (anders dan OCenW)	☐ ja, door	☐ nee	
6.7 examenresultaten% geslaagden per jaar		
7. Resultaten	Algemene opmerking(en):		
7.1 % uitvallers opleiding%		
7.2 gemiddelde studieduur geslaagden jaar		
7.3 effecten opleiding	Typering:		
8. Beleid m.b.t. kort-hbo van opleidingsaanbieder	☐ oprekken naar hbo ☐ inbrengen in bve ☐ anders, namelijk ☐ nog onbekend		

6.6 Literatuurlijst

Agerbeek, M. *Het kort-hbo veroorzaakt een heilloze concurrentieslag*. In: HBO-journaal, maart 1991.

Commissie-Boekhoud. Doorstroomagenda beroepsonderwijs. Rotterdam, maart 2001.

De Grip, A.de, *Van tweedekansonderwijs naar een leven lang leren. De veranderende betekenis van post-initiele scholing*. Maastricht. 29 september 2000.

De markt van beroeps- en functiegerichte opleidingen. Tilburg: IVA, 2000.

De verhouding van het kort-hbo met verwante opleidingen in het mbo. Breda: inspectie Hoger Onderwijs. 1993.

Education at a glance. OESO Indicators. Paris: OECD, 2000.

Een beeld van dilemma's : eindrapport van de visitatiecommissie informatica. Den Haag : HBO-raad. 1999.

Eindtermen CREBO 2001/2002. CFI/OCenW, Zoetermeer, september 2000.

Elseviers hbo-almanak 2000/2001. Elsevier, Den Haag, 2000.

En route deux. Visitatierapport Toerisme & Recreatie en Vrijetijdskunde. Den Haag: HBO-raad, 20 september 2000.

Goedebuure, L.C.J. en E. de Weert. *Kort-HBO binnen het hoger onderwijssysteem*. In: Tijdschrift voor hoger onderwijs, jaargang 9, nr. 4, december 1991. Delft: Lemma, 1991.

HBO monitor 2000. Den Haag: HBO-raad, 2001.

Het hbo ontcijferd, 2000. Den Haag: HBO-raad. 2000.

(ontwerp-)HOOP 2000. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999.

Kwaliteitszorg aangewezen instellingen. Beleid en uitvoering van artikel 1.18 WHW. Inspectierapport, nr 1999-2.

Kundig aan de slag : eindrapport van de visitatiecommissie technische bedrijfskunde
Den Haag: HBO-raad. 1997.

Manual for the International Standard for the Classification of Education (ISCED-1997). Unesco, New York, 1999.

Met het oog op morgen. Eindrapport van de visitatiecommissie Informatiedienstverlening en – management/Boekhandel en Uitgeverij. Den Haag: HBO-raad, maart 1999.

NHTV, kort-hbo Toerisme en recreatie: de aansluiting tussen opleiding en beroepenveld. Nijmegen: IOWO, maart 2000.

Platform Beroepsonderwijs. Verantwoorde verkorting. Geïntegreerde longitudinale leerwegen mbo/hbo. Den Haag: Smets & Hover, 1999.

Ramaekers G.W.M. en T.G. Huygen. *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs.* Maastricht: ROA, 2000.

Studiegids hoger onderwijs 2001. Leeuwarden: LDC, 2000.

Visitatierapport bedrijfskundige informatica. Den Haag: HBO-raad.

Visitatierapport opleiding bedrijfskader. Den Haag: HBO-raad.

Visser, K. en R. van Asselt. *Geïntegreerde longitudinale leerwegen mbo/hbo. Handreiking.* CINOP/Lica. 1999.

Voorwinden, R. *Particuliere hogescholen persen zestig studieweken in een jaar.* In: HBO-journaal. september 1999

